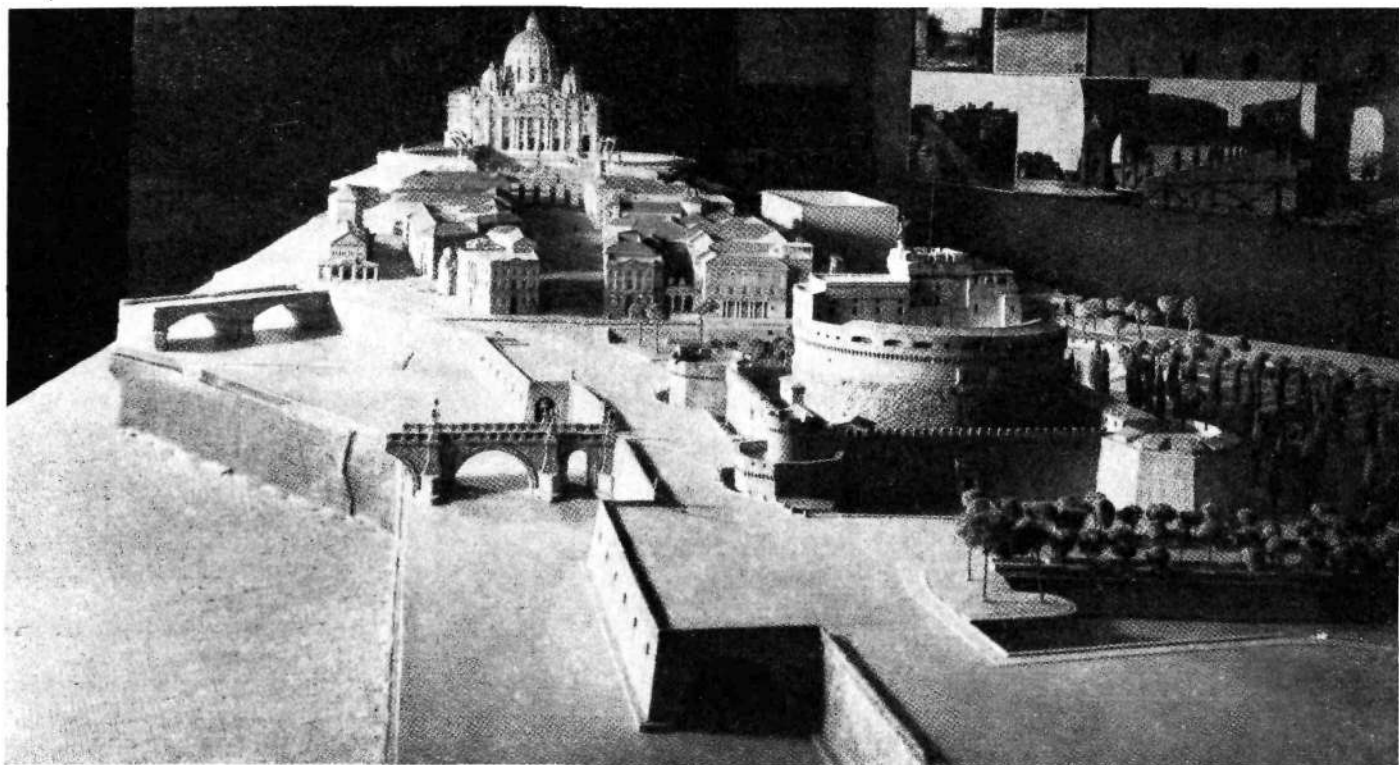

K članku: Italijanska urbanistika. Rim, regulacijski načrt za okolico cerkve sv. Petra in Angelskega gradu

IMENA VAŽNEJŠIH STAREJŠIH GRADOV NA SLOVENSKEM NEKDAJ IN SEDAJ

IMENOSLOVSKO ZGODOVINSKA RAZPRAVA

LEOPOLD PETTAUER

V skrčenem obsegu priobčujem v sledečem razpravo »Imena starejših gradov na Slovenskem nekda in sedaj«, za katero sem prejel izredno nagrado mesta Ljubljane za znanstvene razprave o njenih zgodovinskih in drugih problemih. Izmed imen gradov navajam v prvi vrsti ona, ki so v kakršni koli zvezi s pripadajočimi večjimi krajevnimi imeni (imeni mest in trgov), od ostalih pa omenjam le važnejša, pri čemer pride do večjega izraza Kranjska kot pa Štajerska. Najprej razpravljam o nastanku gradov pri nas, nato pa o njihovih imenih, o pravopisu, sestavi, pomenu, izvoru in spremembi imen. Zgolj razlaga imen me ni mogla zadovoljiti. Zanimali so me vzroki, ki so privedli do takšnih imen. Končni namen pa mi je bil, pokazati, v koliki meri je ali ni dal Nmec s svojo nomenklaturu grajskih imen pečat slovenskim krajevnim imenom. Zavedam se, da je spričo težkega predmeta, kot je proučevanje krajevnih imen, lahko ostalo tudi v moji študiji marsikaj nerešenega, mogoče celo izpodbitnega, a moj cilj je dosežen, če sem vsaj delno uspel. Časovno segam do inkl. 13. stol.

Razpravo sem razdelil v dva dela; prvi je posvečen splošni obravnavi, drugi pa detajlni, od primera do primera.

I.

NASTANEK GRADOV NA SLOVENSKEM

Slovenci so kot del vélike slovanske družine preživeli le kratko dobo samostojnosti na ozemlju, ki so ga zasedli že do 6. stol. Neznosne krutosti s strani Obrov, do katerih so bili ponekod v odnosu zavezništva, drugod podaništva, so privedle do tega, da so Karantanci — ime, ki je takrat, v 8. in 9. stol., reprezentiralo celotno slovenstvo — prosili za oboroženo intervencijo sosedstvo, Bavarce, za pomoč, ki je imela za Slovence naravnost epohalne posledice. Ta orientacija na germanski zapad je diktirala Karantancem sprva le rahlo odvisnost od Bavarske, toda preko nje je sčasoma zahtevala priključitev vse slovenske zemlje k mogočni frankovski monarhiji. Nesrečno uspeli upor Ljudevika Posavskega je pokopal za več kot tisočletje svobodo slovenskega naroda. Res je, da je bil Slovenec sredi 9. stol. v posesti najširših meja, kakršnih ni imel ne prej ne pozneje, a vendar on ni več odločeval o svoji usodi; usoda njegova je bila v rokah frankovsko-nemškega vladarja.

Naravno je, da so bili centralni predeli slovenske zemlje kot najbližji zapadu prvi izpostavljeni procesu

kristjanizacije, ki sicer ni bila nasilna, ali je vendar služila političnim ciljem, nemški kolonizaciji in s tem germanizaciji. Ta prva faza kolonizacije nemštva je zajela tudi periferijo slovenske grude, tu v večji, tam v manjši meri. Toda na teh obdonavskih in panonskih tleh je bila k 9. stol. s prihodom Madžarov v srednje Podonavje prekinjena, dočim je v Karantaniji, čeprav v zelo skrčeni obliki, še nadalje trajala. Po odvrnitvi madžarske nevarnosti pa se pričenjajo za Slovence tužni dnevi. Od druge polovice 10. do srede 13. stol. je slovensko ozemlje izpostavljeno drugi, veliki nemški kolonizacijski poplavi. Nemški cerkveni in svetni gospodi zasedajo s svojim življenjem slovenske kraje in vsilijo slovenski naciji priznavanje zapadno-evropskih institucij socialnega, gospodarskega, pravnega, političnega in verskega značaja. Maloštevilno domače plemstvo, ki je bilo seveda drugačnega nastanka kot zapadno fevdalno plemstvo, je moralo pristopiti k novim uredbam, če je hotelo obdržati svoj stan. Slovenski narod predstavlja odslej le še slovenski kmet.

Nemec si je postavljajl gradove po eni strani na strateško važnih pozicijah kot čuvarje komunikacijskih potov, po drugi strani pa na takih krajih, ki so nudili s svojo lego in terenom zgolj nedostopnost in neopaznost. Moment dvojne nevarnosti, zunanje in notranje, združen s pravno in socialno ločitvijo gosposkega od ostalih kmetijskih prebivališč, je bil merodajen pri nastanku gradov.

Od kdaj datirajo zidani gradovi na Slovenskem? Ob pregledu diplom, nanašajočih se na nemško penetracijo v slovenske dežele v predmadžarski dobi, opazimo, da še ni moglo biti zidanih gradov, kajti v tem času nikjer ne naletimo na »castrum« in »castellum«, termina, ki sta tako značilna za pozni srednji vek. Po mnenju prof. Kosa¹ je bilo vse, kar se do 12. stol. naziva grad (castellum, castrum, urbs, munimen, civitas), večidel le utrjen gosposki dvor ali staro gradišče. Meni ne gre na tem mestu za vsebino pojma »grad«, marveč le za naziv sam.

Kot tak se nam prvi omenja grad »Bosisen« iz druge polovice 10. stol.² Temu sledi iz zač. 11. stol. blejski grad.³ Iz listine iz l. 1004. bi sledilo, da je obstajalo že več gradov v »Kranjski pokrajini (in pago Creina)« najmanj že v zač. 11. stol.;⁴ toda nanjo ne bomoлагali pažnje, ker je mesto, kjer je govora med drugim tudi o gradovih (castelli), le običajna formula. Od 12. stol. dalje se nam dokumentarično javljajo gradovi v vedno večjem številu, ki doseže v 13. stol. svoj vrhunec. Pripominjam takoj, da je eksistenca gradov z zgoraj navedenima označbama, h katerima lahko pridenemo še »burg(um)« in na redkih na nemškem jeziku pisanih listinah »(ge)schloss«, številčno razmeroma malo in časovno po večini kasno izpričana. So pa zato druge okolnosti, s pomočjo katerih ugotavljamo razsežnost in starost gradov. Bolj in prej kot gradovi sami se običajno omenjajo njihovi last-

niki ali upravniki, pripadniki najrazličnejših stopenj srednjeveške socialne lestvice.

Oglejmo si nekoliko te gospode, ki nastopajo v dokumentih najčese kot priče s svojimi osebnimi in krajevnimi (sc. grajskimi) imeni. V prvi vrsti so to oni, ki jih dičijo naslovi mejnih grofov, grofov, plemenitnikov, svobodnih gospodov in gospodov vobče, v drugi vrsti pa grajski grofje, gradiščani, kar je isto, ministeriali in vitezi. Ni dvoma, da je s pojavom članov prve kategorije že vezan obstoj gradov. Pri drugi kategoriji je jasno, da si ne moremo misliti funkcij grajskih grofov in gradiščanov — brez gradov. Težja pa je taka ugotovitev za ministeriale in viteze. O ministerialih pravi Stegenšek⁵ sledeče: Upoštevati moramo, da imajo ministeriali, t. j. nadzorniki gospodarstva podložnikov, v 13. stol. svoje sedeže ob rekah, v vaseh in ne v hribih, in svoje kmetije, ki so jih uživali kot plačilo, v ravnini in ne na obronkih. Iz te teze posnemam, da je kmetski način življenja ministerialov izključeval potrebo po posesti gradov, ki so bili de iure ločeni z ozirom na lego in obliko od vaše naselbine. No, sprva je bil i stan vladajoče gospode preprost in na drugih mestih, kakor pa one mogočne, trdne zgradbe, ki si jih predstavljamo običajno pod izrazom grad; tem primitivnejši je bil dom njihovih ministerialov. Za nas je preciznejše drugo mišljenje, po katerem so se ministeriali kot vojaški stan naselili pod gradovi.⁶ Nastop ministerialov je s tem v relaciji z eksistenco gradu. Kot tretje pa stopa pred nas dejstvo, da je moral biti tudi grad sam sedež ministerialov.⁷ Isto, kar velja za ministeriale, velja tudi za viteze, ki so bili prav tako kot oni prvotno največ nesvobodni. Poklic viteštva je predvsem vojaštvo (milites), dalje poljedelstvo, tudi oni se imenujejo po gradovih. Ti nesvobodniki se s socialnim dvigom — posledica politične moči —, ki ga opazamo že v 13. stol.,⁸ uvrščajo z vsemi pravicami v čin plemiškega stanu (s tem pridejo med ostalim tudi do pravne posesti gradov) in niso redki primeri, ko prevzemajo imena izumrlih starih plemiških rodbin. — Končno naj še omenim, da nastopajo čisto v listinah kot priče osebe brez označbe stanovskega pripadništva. A tudi te nam je iskati le v krogu že navedenih gospodov, predvsem druge skupine. Zato manifestira tudi njihova navzočnost po vsem tem, kar smo slišali, že za obstoj gradov, po katerih so se imenovali.⁹

Marsikje pa so gradovi direktno sami, ki govorijo o svoji starosti. Marsikje povedo s prvim dokumentarnim nastopom celo več kakor samo o svoji eksistenci. Naj navedem le nekaj primerov! Grad Podklošter (Arnoldstein) se prvič omenja l. 1106., a je ob-

⁵ O najstarejši zgodovini gornjegrajskega okraja v ČZN 1910, 26.

⁶ Za Ljubljano domnevata to Vrhovec, Topografski opis Ljubljane LMS 1885, 186—7, in Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, 123.

⁷ N. pr. iz k. 12. stol.: gradovi Blumenstein, Heckenberg, Minnenberg, kajti ta imena so omejena le na grajske naselbine.

⁸ V teku 13. stol. se imenujejo ministeriali domini (gospodje); zdaj so to maiores et meliores terrae (deželni stanovi). Fr. Krones MHVST XLVII. (1899), 65. Seveda je šlo to na štajerskem hitreje kot drugod.

⁹ Svobodni sovneški gospodje, poznejši mogočni celjski grofje, so prvotno brez vsakršnega stanovskega naziva; tudi njihov grad se v moji dobi ne omenja. (Gl. Sanneck.)

¹ Zgodovina Slovencev, 122.

² 973 castrum quod vulgo Bosisen vocatur. Gradivo II., št. 445, Schumi UBI št. 9. Ta grad se omenja tako še l. 989. (Gradivo II., št. 490, Schumi UBI št. 10), potem izgine vsaka sled za njim. Več o tem gl. Gradivo II., str. 339, op. 6.

³ 1011 castellum Veldes Gradivo III., št. 28, Schumi UBI št. 15.

⁴ Gl. Gradivo III., št. 17, Schumi UBI št. 14.

stojal najmanj še ok. l. 1060.¹⁰ Ptujski grad je izpričan po l. 1131., toda takrat je bil že renoviran.¹¹ Grad Kunšperk (Königsberg) pa stopa pred nas l. 1167. že v ruševinah.¹²

Gradovi! Le malo teh gradov, ki so bili tako tipični za srednjeveško slovensko pokrajino, se je ohranilo do današnjih dni. Po ogromni večini so to danes le razvaline, neme priče nekdanje fevdalne dobe, ko je Slovenec tlačanal tujcu Nemcu. Kot žive priče nemškega gospodstva na slovenskih tleh pa so ostala nemška grajska imena, ali vsaj njihova sled, v premnogih naših krajevnih imenih.

Grajska imena v srednjeveški ortografski luči

Listine, nanašajoče se na slovensko ozemlje, so ves zgodnji in visoki srednji vek pisane izključno v latinskem jeziku. Šele od srede 13. stol. zasledimo v njih prve znake nemškega nacionalnega jezika. Interesantno pa je, da se pišejo tudi v latinskih listinah krajevna imena in imena gradov, ki so hkratu rodbinska imena njihovih stanovalcev, razmeroma že zgodaj v nemškem jeziku z nemško, redko z latinsko terminologijo. Našteta imena germanske nomenklature so kot oaze sredi sicer vseskozi latinsko se glasečega teksta.

Ker je bil nemški naselitveni živelj v pretežni večini bavarski,¹³ je umevno, da je tvorba nemških imen pri nas v glavnem zrcalo bavarščine, bavarskih dialektov. Od ostalih nemških plemen je dalo le še naj-

¹⁰ Gradivo IV. št. 13, Jaksch MC III št. 536.

¹¹ Gl. Gradivo IV št. 109.

¹² Gl. ibidem št. 490.

¹³ Krones, Die deutsche Besiedlung der östlichen Alpenländer, 446 [146]; frankovski, švabski in saški le neznaten.

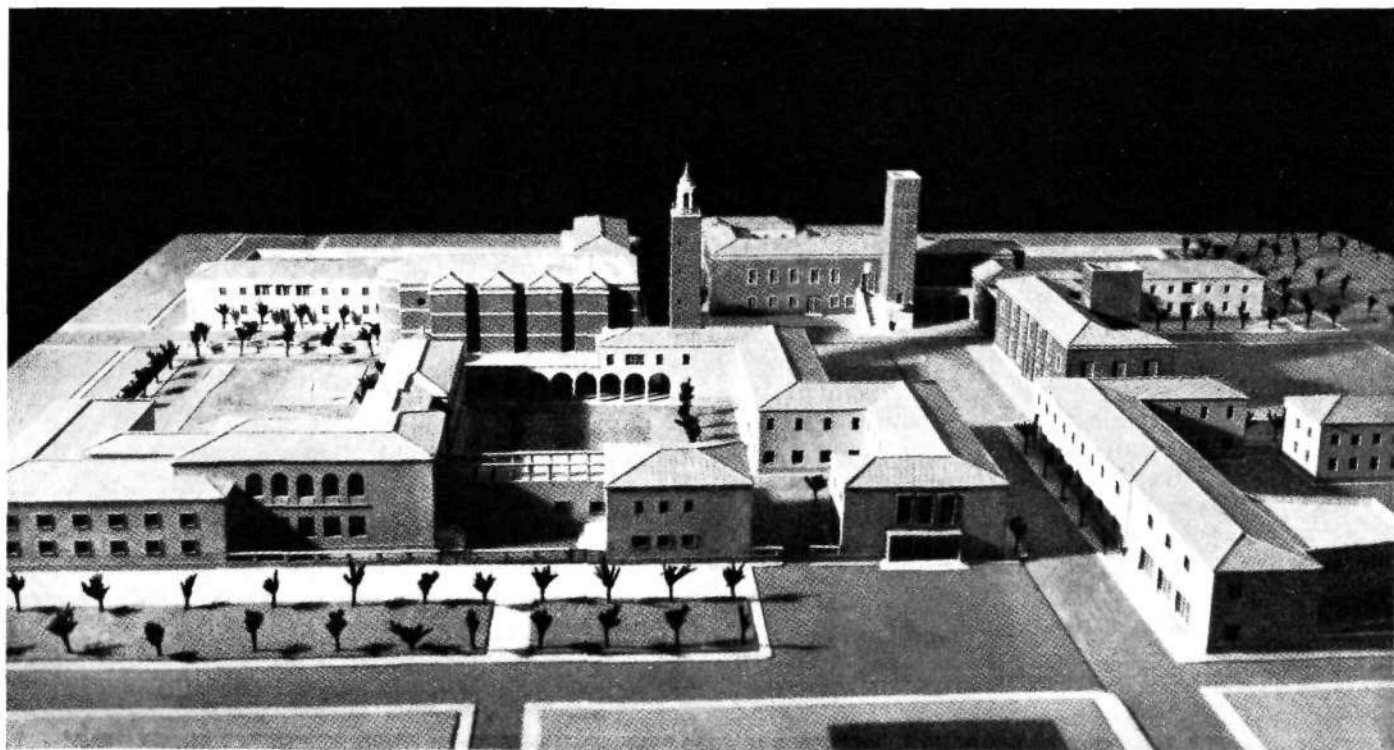
več kolonistov frankovsko pleme (Spanheim),¹⁴ ki je, naravno, s svojimi narečji tudi dalo pečat slovenskim krajevnim imenom. Zato je jasno, da spočetka še zdaleč ne more biti govora o enotnem pravopisu imen. Raznolikost oblik grajskih in krajevnih imen gre na račun številnih svetnih in cerkvenih velikašev, oz. njihovih pisarjev, ki so sprva uporabljali vsak svojo domačo govorico. Da, še celo listine, izstavljene v eni in isti pisarni od istega pisarja, ne poznajo v tem oziru doslednosti. Po potrebi in v ilustracijo navajam v drugem delu svoje razprave poleg prvotne še nekatere druge značilnejše oblike grajskih imen.

Pomen grajskih imen

Grajska imena na Slovenskem niso omejena le na slovensko ozemlje, ampak najdemo taista v precejšni meri vsepovsod, kamorkoli je prodrla nemška kolonizacija in s tem germanizacija. Domovina naših grajskih imen je, v kolikor niso slovenskega izvora, južna Nemčija, predvsem Bavarska. Svojevrstnost grajskih naselbin je pojav, da se ime gradu vzame s seboj v tujo pokrajino in se to tam zopet uporablja, če si rod ali kaka njegova veja pridobi v tujini nov sedež.

Razlaga krajevnih imen zahteva poznanje kraja in stvari, kritično uporabo zgodovinskih virov in temeljito znanje jezika ter njegove zgodovine, kakor tudi obvladanje dotičnih narečij. Uspešno proučevanje krajevnih imen more biti le tam, kjer sodelujejo filolog, zgodovinar, geograf in arheolog. Kar velja za krajevna imena, velja tudi za imena gradov, saj so ta hkratu večinoma i krajevna imena bodisi tako, da je grad prevzel ime od že obstoječega zemljiškega imena (taki

¹⁴ M. Kos o. c. 116.

K članku: Italijanska urbanistika. Aprilia, regulacijski načrt za središče mesta

primeri so česti, kot bomo v nadaljnjem videli), ali pa obratno.

Z razlago imen se je pečal že Valvasor v svojem monumentalnem delu.¹⁵ To je pojav, ki je vsekakor interesanten za njegovo dobo (druga pol. 17. stol.). Njegove razlage so mi nudile poleg zabave ponekod vsaj kak namig, dasi so v ostalem preveč naivne. Izborni kašipot k moji študiji pa so mi bila dela Eberla,¹⁶ Lessiaka¹⁷ in Wallnerja.¹⁸

Običajno sestoji vsako grajsko ime iz dveh delov, temeljne in določilne besede. Za temeljno besedo služijo najčešče burg, berg, eck in stein.

»Burg« je označevala že v rimskih časih manjše utrjene kraje ob donavski in renski meji (burgi). Germanski jezikovni zaklad je prevzel to ime za naziv večjih rimskih naselbin, ki so bile po večini obdane z zidovi, v obliki, da se je beseda uporabljala kot temeljna beseda številnih rimskih krajevnih imen.¹⁹ Burg se pojavi v frankovski dobi i v obmejnih markah in predstavlja obrambno zgradbo. V tej zvezi in v te svrhe se javlja burg pozneje vsepovsod, kamor je segala nemška organizacija in kolonizacija.

Od »berg« si ne smemo vedno misliti bog vedi kako visok hrib, goro; višina je lahko bila relativno prav neznatna. Berg je pri grajskih imenih ne le morfološki pojem, ampak izraža hkratu i to, kar burg. Berg in burg sta v našem primeru sinonimna izraza; iz listin moremo to lepo ugotoviti. Grad na kameniti vzpetini, kameniti osnovi si prisvaja ime stein, tudi fels. Stein je poleg temeljne besede tudi samostojno grajsko ime (n. pr. Stein — Stari in Mali grad [kamniški] in Stein — Kamen pri Begunjah). »Eck« pomeni vzpetino na splošno, brdo, obronk, vršič.

Mnogo bolj pestre od temeljnih besed imen gradov so določilne besede grajskih imen. Pri razlagi teh je treba opreznosti. V te namene se uporabljajo osebna imena, v katerih nam je iskati osnovatelja ali enega izmed prvih lastnikov gradu. Imena oseb stopajo vedno v drugem sklonu, ki je pozneje odpadel (n. pr. Mannsburg — Mengeš, Radkersburg — Radgona). Zelo česta so imena živali (n. pr. Auersberg — Turjak, Zobelsberg — Čušperk); prav tako imena iz rastlinskega sveta (n. pr. Lilienberg — Limberk, Gerlachstein — Kolovec). Gradovi se imenujejo tudi po rekah, nad katerimi so bili zgrajeni (n. pr. Drauburg — Dravograd, Lauenstein — Boštanj, Kanker — Kokra). Itd.

Tudi lastnostne besede nahajamo kot določilne besede grajskih imen. Izmed teh je največ takih, ki kažejo na značaj talne zgradbe, bodisi neposredno na teren, na katerem je stal grad, bodisi njegove okolice (n. pr. Gutenberg — Hudi grad [pri Tržiču], Nassenfuss — Mokronog, Scharfenberg — Svibno); dalje lego (n. pr. Oberburg — Gornji grad, castrum inferius [et superius] de Stain)²⁰; starost (Altenburg —

Vrbovec, Neuburg — Novi grad); vrednost in lepoto (n. pr. Landpreis — Lanzpreš, Werneck — Bernek) itd.

Pri marsikakem grajskem imenu je možnih več razlag. Pri takih, zlasti izmišljenih, je pač težko pogoditi pravo — zasnovateljsko idejo. Marsikaj ostane tako le last sive davnine.

Izvor grajskih imen

Imena gradov na Slovenskem so predсловskega, slovanskega in nemškega izvora. Pustimo ob strani prvo skupino. Grajskih imen, ki nosijo pečat slovenske imenske tvorbe, je veliko. Pri njih se da še danes kljub dolgemu in stalnemu procesu germanizacije utrditi, da je bil Slovenec tisti, ki jim je dal svojo nomenklaturo. Navajam tu le nekaj primerov: Gört-schach — Goričane, Gonowitz — Konjice, Lack — Loka (Škofja), Flödnig — Smlednik, Reifnitz — Ribnica. Važneje od te ugotovitve se mi zdi naslednje: Gruden²¹ namreč pravi, da je lahko dokazati, da so imeli mnogi stari gradovi pri nas prvotno slovenska imena in slovanske posestnike. Kakor je slovensko plemstvo izgubilo stik s svojim narodom, se vrglo po tuji, nemški gospodi ter se ponemčilo, tako so tudi gradovi pozneje dobili nemška imena. Na to odgovorjam oz. vprašujem: 1. po Grudnovem mišljenju bi moralo kazati vsako današnje pristno slovensko ime gradu na prvotno slovensko ime gradu. Kje imamo dokaz, da se je med drugim n. pr. Pusti grad, ki ga avtor tudi navaja, že nekdanj tako imenoval, že pred nemškim imenom Waldenberg? 2. ali more pričati že zgolj slovenski izvor imena gradu, da je grad zgradil in imenoval le Slovenec, slovenski plemič, o katerem vemo sicer, da je znal še v 13. stol. slovenski govoriti? Možno in verjetno! Toda lahko ga je zgradil tudi Nemec, ime zanj pa prevzel od že obstoječe, v bližini ležeče večje slovanske naselbine, pri čemer je seveda slovensko ime prikrojil svoji izgovorjavi in pisavi, kakor to kažejo pisani viri. — Ogromna večina grajskih imen pa je naravno nemškega izvora.

Spremembe grajskih imen

Razvoj nemških in germaniziranih slovenskih oblik grajskih imen moremo zasledovati daleč nazaj, do koder pač segajo viri. Kako pa so se glasila slovenska in slovenizirana nemška grajska imena v srednjem veku, ne moremo točno ugotoviti, saj niti slovenskih spomenikov in tekstov, ki so starejši od prvih protestantskih tiskov in knjig, skoraj ni. To moremo le z večjo ali manjšo gotovostjo rekonstruirati. Gotovo je, da je slično kot Nemec slovenska, Slovenec nemška imena prilagojeval svoji govorici. Pred očmi moramo torej vedno imeti dvojen proces imenskih transformacij: s strani Nemcev in s strani Slovencev.

Kakor vsak govor, tako se spremene v teku časa tudi grajska imena. Vršil se je proces odpiljevanja, skrčevanja in preoblikovanja imen. Mi živimo zdaj sredi napak, pravi Zahn,²² ki jih je zakrivilo 16. oz. 17. stol. v jeziku in pisavi. Danes imamo množico imen, ki ne odgovarjajo več stari pravilni obliki in s tem čestokrat i pomenu. Uradne označbe na specialkah so nezanesejljive. Hujšo usodo od nemških kra-

²¹ O. c. 121.

²² Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter, str. XII.

¹⁵ Die Ehre deß Hertzogthums Crain XI.

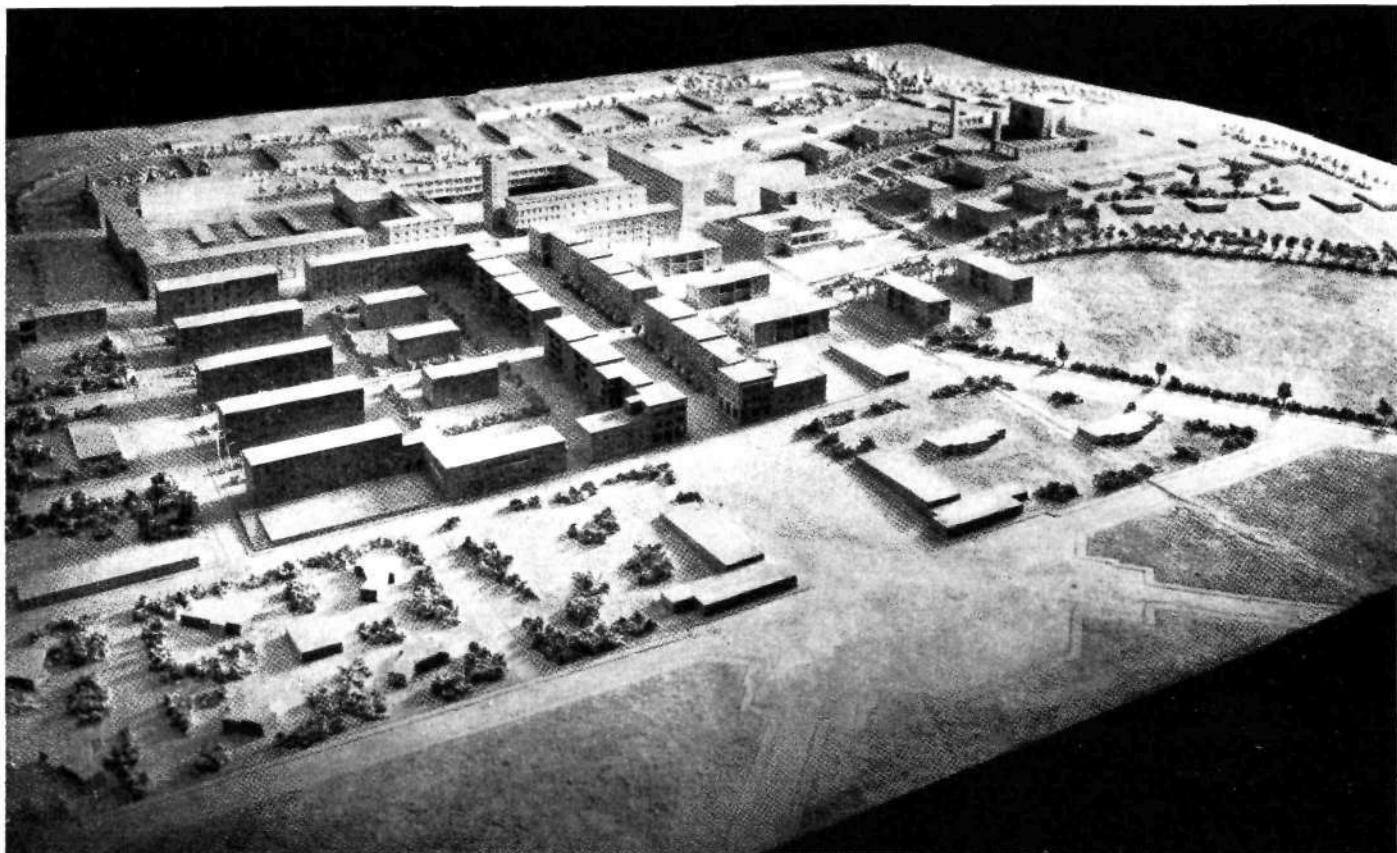
¹⁶ Die bayerischen Ortsnamen als Grundlage der Siedlungsgeschichte I. in II.

¹⁷ Die kärtnerischen Stationsnamen.

¹⁸ Altbairische Siedlungsgeschichte.

¹⁹ Eberl o. c. I., 71.

²⁰ Schumi UB II., št. 174, Jaksch MC IV., št. 2441.

K članku: Italijanska urbanistika. Guidonia, načrt mesta

jevnih imen so doživela slovenska od srede 19. stol. dalje; pačili so jih z neverjetno predrznostjo.

Najširše idoč primer spremembe je popolno izpodrinjenje starega z novim imenom, tako da le vestno preiskavanje pokaže, da gre ob danem primeru čisto le za en in isti grad — kljub dvema različnima imenskima označbama. Vzroki temu leže v številnih povzdighih v plemiški stan v 16. in 17. stol. in novi plemič je hotel dati gradu svoje ime.²³ V koliki meri je sledil novim razmeram Slovenec s svojo nomenklaturo, je vprašanje zase.

Pa tudi druge okolnosti so vplivale, da se je prvotno grajsko ime vsaj delno spremenilo. Z novim vekom se pojavijo gradovi ali bolje: graščine, ki niso strateškega pomena, so bolj v dolinah, in treba je bilo regulirati imenski odnos teh novih do starih grajskih naselbin. To se je zgodilo najčesče tako, da je graščina prevzela ime od starega gradu (seve, če je bil kje v bližini), s pridevkom »Novi (Neu)«, s čimer je prejšnji grad avtomatično postal »Stari (Alt)«. Pa niti novega gradu ni bilo treba; kajti domačini, prebivajoči v območju kakega starejšega, že razpadlega gradu, ga nazivljejo večinoma Stari grad, včasih samo Grad, neredko celo Gradišče. In tudi drugi atributi so znani, n. pr. »Pusti«, »Hudi«, »Zgornji« in »Spodnji« (»Ober — Unter«), če ju prvotno ni bilo, so uradne označbe novejšega datuma, kot »Stari« in »Novi«, prav tako tudi imenovanje gradov po krajevnih ime-

nih, ki mnogokrat ne stoje v nikaki zvezi s starim grajskim imenom. Mnogo naselbin, nastalih v neposredni bližini gradov, je prejelo z ozirom na svojo lego do gradu imena kot Pod-, Pred- ali Zagrad ali -gradeč, ime, ki se je pozneje razširilo tudi na grad sam.

Končno še nekoliko o današnjem pravopisu grajskih in krajevnih imen. Slišali smo že, da je srednjeveška imenska ortografija zelo neurejena. Niti današnja ni na tem poprišču enotno izvedena. Največ so k temu doprinesli različni dialekti. Tako pišejo Nemci poleg Neideck tudi Neudeck, poleg Herberg tudi Hörberg; sufiks eck tudi egg, itd. In nemška imena v slovenski redakciji? N. pr. nemški Marenberg sem zasledil na različnih zemljevidih poleg Marenberg tudi Marbeg in Marbek; nemški Werneck slov. Vernik, Vernek, Bernek. Kaj je pravilno? Pred vprašanjem smo: ali naj gre proces transformacij nemških imen v slovenizirana dosledno enotno po gotovih normah, ali naj bo pri tem merodajna ljudska govorica, torej krajevnost? Sem za zadnje, kajti v živem ljudskem govoru so se ta imena razvijala, ohranila in sporočila, zato naj bo le ljudska govorica kompetentna pri dajanju uradnih oblik krajevnih imen.

II.

GRADOVI NA SLOVENSKEM

Kranjska

Auersberg — *Turjak* na Dol. Turjačani, ki se pojavijo šele sredi 12. stol., so bili le bivši ministeriali starih, izumrlih turjaških gospodov, 1162 liber homo Engelbertus de Vrsberch;¹ 1220 castrum Owersperch.²

²³ R. B., Über Änderung von Schlössernamen in Steiermark v Blätter f. Heimatkunde (izdaja Historischer Verein f. Steiermark) III. (1925), št. 1/2, 10.

V turjaškem grbu je figura tura (Auer). Da bi slov. ime Turjak nastalo iz nemškega »drei-eck (= trikot)«³ — ker v taki obliki je bil grad zidan — je nesmiselno. Slov. ime (sorodno Kozjak, Kravjek itd.) me zavaja na misel, da so se morali nekoč tod potikati v večji množini turi, ki so bili v srednjem veku znani po vsej srednji Evropi. Zato bržkone pri imenovanju imena Auersberg — Turjak ni bila merodajna heraldična figura — ki je za nas potemtakem le sekundarnega pomena — ampak živi turi.⁴

Billichgraz — *Polhov Gradec* sz. od Ljubljane. Ok. 1215 Her(manus) de Grätze et filius suus Hort(olfus);⁵ 1261 Heinricus de Pilchgrez.⁶ »Graz«, »grez« od slov. Gradec radi bližine stare utrdbe, gradišča. Prvi del nemškega imena je nerodna izpeljanka iz slov. imena. Če bi šlo za žival polh, kakor si to tolmači ljudska tradicija,⁷ bi se ime moralo glasiti Polšji gradec (kakor n. pr. Volčji potok, Račja vas, Medvedji vrh). Tu je zveza le z osebnim imenom Povh.⁸

Bischoflack — *Škofja Loka*. že 973 (daritvena listina) se omenja locus Lōnca,⁹ pri čemer moramo misliti na Staro Loko,¹⁰ poljedelsko naselbino, poleg sedanje Škofje Loke, nastale pod gradom, omenjenim prvič c. 1202: castrum Lonca;¹¹ 1262 castrum Lok.¹² Ime slov. izvora; stsl. loⁿka = loka. Bila je dolgo vrsto stoletij sedež in last freisinških škofov.

Flödnig — *Smednik* blizu Medvoda na Gor. 1136 Wdalricus de Fledinich.¹³ Na nemško obliko imena ne bomo polagali pažnje, ker je ime prevzeto od Slovencev. Po prof. Ramovšu iz korena mlēd — (kot v besedi »omleden«) po pomenu najbrže »slabo porasel gozd«. Pintar¹⁴ je tolmačil to ime kot »svetel, listnat gozd«.

Gallenberg — *Gamperk* pri Čemšeniku na Gor. 1248 Chunradus Gallo;¹⁵ 1300 castrum Gallenberg.¹⁶ Ime po plemiškem rodu Galle, Gallo, ki je prišel k nam iz Bavarske.¹⁷

Gerlachstein — *Kolovec* pri Kamniku. 1303 Tybald von Gerlochstein.¹⁸ Razlogujmo nemško ime: gerlach (loch) - stein. Gēr = drog, kopje; lōch — grmovje, drevje, gozd. Za drevje, ki s hitrim vznosom do visokega debela dorase, ki se razmeroma tankega stasa do vrha potegne in vstromi, imamo različna imena, n. pr. ranta, rata, gol, kol, drog itd.¹⁹ Torej odgovarja nemški Gerlach (-loch) popolnoma slov. Kolovec.

Görtschach — *Goričane* pri Medvodah na Gor. 1178 villa Gorzach;²⁰ 1256 castrum Gortschach;²¹ 1261 castrum Gorizach.²² V imenu tiči beseda gorica = majhna gora, hribček. Izhodišče obliki Gōertschach je slov. lok. »pri, v goricah«. Oblika Goričane pa pomeni »naseljence ob goricah«, je naseljeniško ime. — L. 989. se omenja neki plemenitaš Pribislav (Pribizlauus),²³ ki je bil brez dvoma slovenskega rodu in je dobil od cesarja Otona III. nekoliko posestev blizu sedanjih Medvod.²⁴ Schumi²⁵ misli pri tem na grad Goričane, ki naj bi potemtakem obstojal že v 10. stol.

Grailach — *Škrljevo* pri Št. Rupertu na Dol. 1044 villa Chrilouua;²⁶ 1130 Fluens (potok) Chrilowe;²⁷ 1163 purcraus (grajski grof) Megnardus de Crilog.²⁸ Slov. ime, pravi Valvasor,²⁹ prihaja od kamenja, ki leži tam okoli in se drobi v skriljah kot škrljavec; etimologija nem. imena pa mu ni znana. Seveda je ta ista kakor pri slov. imenu, saj je nem. Grailach, kot kažejo prvotne oblike, le germanizirano slov. ime.

Gurkfeld — *Krško* na Dol. 895 Gurchevelt;³⁰ c. 1141 Perhtolt de Gurkuelde;³¹ 1189 castrum Gurkeult.³² Grad se imenuje po Krškem polju (Gurkfeld), t. j. polje ob reki Krki.

Gutenberg pri Trziču na Gor. 1156 dominus Albero et fratres de Gvotenberch.³³ Grad je bil zgrajen na dobri »gut«, trdni, kameniti osnovi. Domačini ga nazivljejo Hudi grad bodisi zato, ker so v njem nekdanj prebivali razbojniški vitezi, bodisi da znači »hud« pri krajevnih imenih toliko kot »majhen, slaboten, neznan, zanikr«.³⁴

Höflein — *Predvor* svzh. od Kranja. 1070 — c. 1080 Nivnhovun;³⁵ 1147 locus et curtis (dvor[ec]) Niwenhouen;³⁶ 1262 Lazarus de Predwor.³⁷ Doslovna prestava pri prvih dveh primerih: Novi dvor(ec). »Hof« — »dvor« je označeval sprva le skromno zgradbo za prebivališče gospodujočega sloja. Dvore poznamo že v slovenski dobi, poseben značaj pa je dala tem franškovo-nemška doba.³⁸ Slov. ime Predvor kaže na naselbino, nastalo pred dvorom. Taisto ime se je, kakor vidimo, pri Nemcih že v 13. stol. uradno uporabljalo i za dvor (grad).

Igg — *Ig* pri Ljubljani. 1249 in Yge;³⁹ 1261 castrum Ighe.⁴⁰ Etimologijo tega imena podaja Valvasor⁴¹ takole: V času rimskega gospodstva se je kraj imenoval magnus Vicus; iz Vicus je nastala oblika Ic, Ig, ime, ki si ga je nadela naselbina in grad.

Kanker — *Kokra* svzh. od Kranja. 1147 nobilis miles Meinhardus Schabab agnomine de Chocher, ministerialis comitis Bertholdi de Stain;⁴² 1267 Reimbertus de Goker.⁴³ Rečica Kokra je dala gradu ime.

Kleinfeste — *Mali grad* v Kamniku. Med 1143—1147 comes Bertoldus de Stein, Karolus eiusdem minister;⁴⁴ 1202 duo castella de Steine (Stari in Mali grad);⁴⁵ 1250 capella superior castri inferioris de Stain.⁴⁶ Ime dobil po kamenitem terenu. Dočim je bil ta grad nekoč karakteriziran po legi »spodnji«, je sedaj po velikosti »mali«.

Krainburg — *Kranj*. 1221 burgenses (meščani) Bernhardus, Eberhardus, Volbertus de Creinburg.⁴⁷ Krainburg pomeni toliko kot »grad v Krajini — Kranjski«. Podloga k nemškemu imenu Krainburg in slov. Kranj sta keltski Carnium in slov. Krajina, ki se v virih 11. stol. imenuje Creine, Kreine kot označba za deželo (Kranjsko) in kraj (Kranj) hkratu.⁴⁸ Zato so podatki o Kranju v dobi nemškega gospodstva starejši od 13. stol.; kajti če je bil neki dokument med l. 1050. in c. l. 1065. actum Kreine,⁴⁹ se more to nanašati le na kraj Kranj, in tem bolj malo let pozneje, med 1070 in 1080, quaedam munitio loco Chreine sita.⁵⁰

Laas — *Lož*. 1218 castellum Lossi;⁵¹ 1244 castrum Los.⁵² Lož »brlog«, zato »kraj, kjer prebiva divjačina: gozd«.⁵³

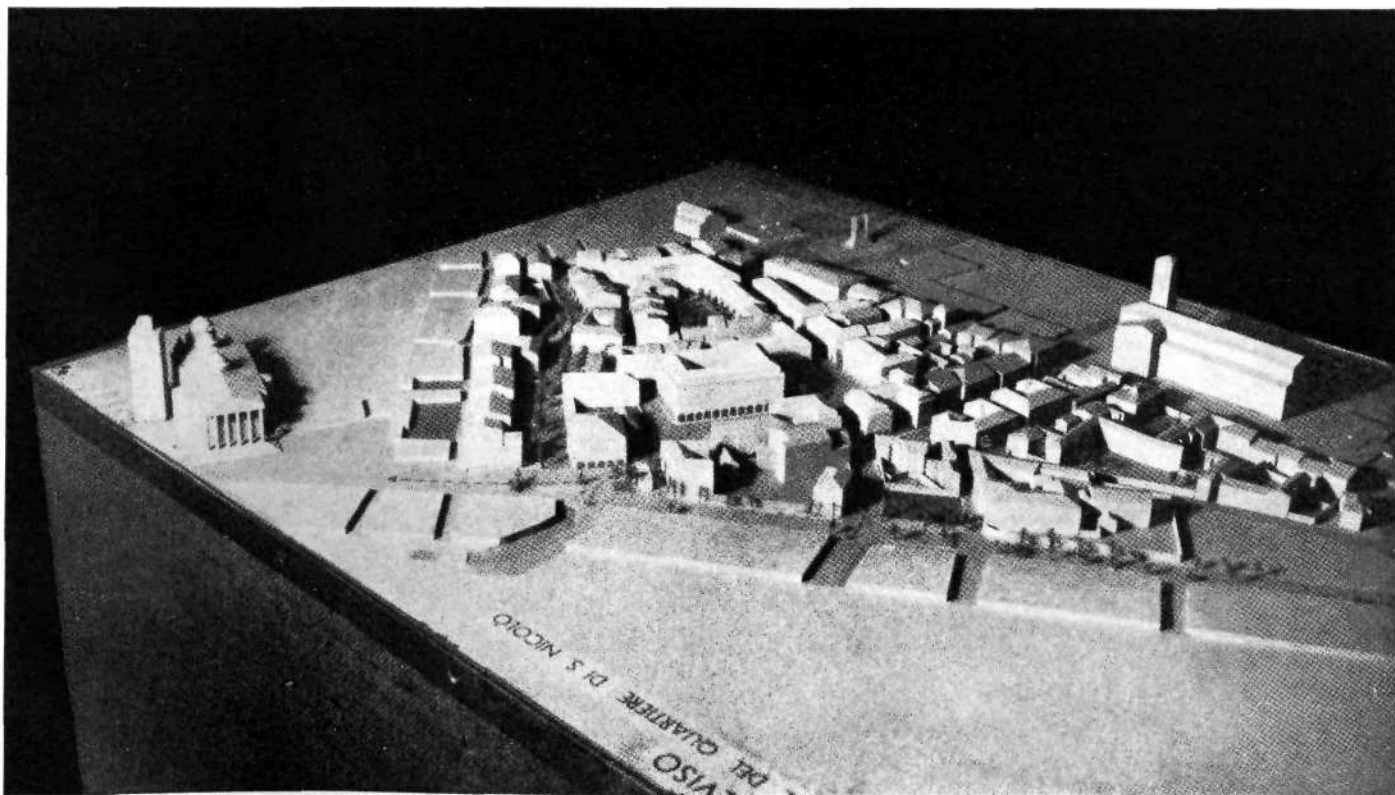
Laibach — *Ljubljana*. 1144. Odalricus frater ducis (sc. Carinthiae) de Laibach;⁵⁴ 1146 ministerialis Wodolricus de Luwigana;⁵⁵ 1220 palatium (grad) de Laibach;⁵⁶ 1256 castrum Laybach.⁵⁷ Gotovo je, da je ime Ljubljana starejše — čeprav ni izpričano — od imena Laibach. Ime Ljubljana še danes ni filološko rešeno. Veliko je onih, ki so skušali tolmačiti ime naše prestolnice. Ni moj namen, podati na tem mestu izsledke prav slednjega filologa in nefilologa. Valvasor, ki je sicer rad etimologiziral, se ni lotil imena Ljubljana.⁵⁸ Prvi se je ojunail Metelko.⁵⁹ Pri njem

je deblo lub («ljub») = amoenus (zato Aemona) = prijeten, ljubek: Laibach (Laubach) je slov. lok. Ljubah od nom. pl. Ljube, stanovnik v Ljubah pa se zove Ljubljan, odtod Ljubljana. Orel⁶⁰ piše Loblana, češ da so Slovenci, ko so zagledali emonski grad (!?), rekli mu Lob = čelo, krona, mesto pod njim pa Lob-lana (= kronana). Sledi Bleiweis,⁶¹ ki ne prinese nič novega. Napravil je le sintezo Metelkove in Orlove razlage: Laibach ali Laubach je slov. lok. v L'bah (v Lobah ali Lubah). Preskočimo modrovanja Coste, Elzeja, Kluna, Poženčana, Trstenjaka, ki za nas niso pomembna. Pri Miklošiču⁶² je najvažnejše, da je ovrgel lub («ljub») = amoenus, ker se sufiks -jan praviloma pritika le na take osnove, ki zaznamujejo krajevne pojme. S pridržkom ugotavlja, da lub ne pomeni samo »čelo, lobanja«, marveč tudi »holm, hribec, višino«. Schumi⁶³ prinaša poleg omenjenih (lub = prijeten; lub, lob = čelo, gol) še novo možnost od »lupina (drevesna) ali lubje«. Naj omenim v tej grupaciji še Tumino enačico: lub = žleb.⁶⁴ Pintar⁶⁵ je že prepričan, da je čelo = holm, lub = čelo = holm (v našem primeru Grajski hrib), opirajoč se tudi na Vrhovca,⁶⁶ ki išče najstarejše naseljence Ljubljane na Grajskem hribu. Pintar vzame za deblo l**ub**, zato L**ub**ljane »naseljenci ob l**ubu** (holmu)«. Odlični filolog prof. Ramovš⁶⁷ zavrača deblo l**ub**, ker kako bi mogel nastati diftong v Laib. Zanj je osnova »ljub« (slično kot je Ljubelj, Ljubno), *L'ub, ki je po njegovem mnenju najbrže predslovenskega izvora; so torej to prvi Ljubljančani ob svojem prihodu le prevzeli od prebivalstva, ki je prebivalo v teh krajih pred njimi. Na kaj se nanaša *L'ub? Prvotna Ljubljana je morala biti vsekako v tesni zvezi z Ljubljano in s prometom na njej. Najverjetnejše bo, kar domneva

prof. Melik,⁶⁸ da je Ljubljana dobila svoje ime po reki Ljubljanici, katere glavni izviri so danes Velika in Mala Ljubljanica ter Ljubija. Dejstvo je, da so nastali mnogi kraji ob izviru, izlivu rek in tam, kjer prehaja le-ta v ravan, in da so prejeli imena od rek. Tu sta imeni Vrhnika, nem. Oberlaibach in Ljubljanski vrh, ki ni nikoli spadal k Ljubljani. Historično-topografski razvoj Ljubljane kaže, da sprva ni bilo naslonitve naselja na Grad (s tem je omajana Pintarjeva razlaga). Dejstvo je tudi — kar podpira indirektno Ramovšova razlaga (neslov. izvor »ljub«) — da so imena večjih vodovij predslovenskega porekla. Vse to so momenti, ki močno govorijo za to, da je reka Ljubljanica dala ime glavnemu mestu Slovenije. »Ljubljana« je feminizirana sing. oblika za nom. plur. *L'ub'ane »naseljence v kraju *L'ub«. ⁶⁹ Izpremembra L'ub'ane v L'ub'ana se je morala izvršiti, kakor vidimo, že zelo zgodaj. Nanjo so vplivale analogije z drugimi kolektivnimi singulari (n. pr. deca, gospoda, družina).⁷⁰

Landstrass — *Kostanjevica* ob Krki na Dol. 1220 Adalbertus plebanus de Landestro; ⁷¹ 1228 Wlricus de Landestro; ⁷² 1235 castrum Landestro; ⁷³ 1267 fratres de Landstrass. ⁷⁴ Svn. trôst »upanje, obramba, pomoč«. Očividno se je pozneje nadomestila nemška beseda trôst s »strass« iz slov. straža, s čimer je pomen ostal isti. Grad je stal kot čuvar nad vpadnimi vrati na spodnjem teku Krke proti hrvatski strani. ⁷⁵

Mannsburg — *Mengeš* jz. od Kamnika. Ok. 1155 Dietrichus de Meingosburg; ⁷⁶ 1250 castrum Mengosburch. ⁷⁷ Takrat, ko še ni bilo publiciranega gradiva za srednjeveško zgodovino Slovencev, je bilo mogoče, da je P. Hitzinger⁷⁸ izvajal »manns« iz mansio (sc. Romanorum), ker je v bližini tega kraja baje stala rim-

K članku: Italijanska urbanistika; Treviso, regulacijski načrt za mestni okraj S. Nikolò

ska postaja. Ni težko razbrati, da je v imenu Mengosburg — iz česar je nastal slov. Mengeš — staro nemško osebno ime Men(in)go.⁷⁹

Meichau — *Mehovo* pri Novem mestu. Ok. 1162 Hartwic (de) Micho;⁸⁰ ok. 1215 castrum Michow.⁸¹ »Michow« je nastalo čisto naravno iz slov. Mihovo, Mehovo »kraj«, poraščen z mahom (mèh, мѣхъ).⁸² Je to neutrum snovnega pridevnika.

Michelstetten — *Velesovo* svzh. od Kranja. Ok. 1147 Gerlacus de Michelsteten.⁸³ Svn. michel = velik, stettel = mestece, selo. Torej Michelstetten = Veliko selo. Današnja oblika Velesovo bi nas zavedla na posesivni adjektiv. Starejša oblika Velesalo (= Veleselo),⁸⁴ ki priča za substantiv, je nastala iz vel'eje, vel'oje selo, t. j. starejše oblike za »veliko selo«.⁸⁵ Brez dvoma je slov. ime starejše od nemškega, kajti izraz selo, prvotno se-d-lo, kaže na zelo stare slov. naselbine.

Nassenfuss — *Mokronog* na Dol. 1137 Heinrich de Nazvoz;⁸⁶ 1256 castrum Nazzenfuz.⁸⁷ Dasi leži kraj Mokronog v kotanji in so njegova tla v deževni dobi res dolgo časa mokra, vendar pomeni prvotno, zrekonstruirano ime makroměnovno »zatišje«.⁸⁸ To je dokaz, da so Nemci — in sicer nerodno — prevedli pozneje nastalo obliko Mokronog v »Nassenfuss«. Po domnevi prof. J. Kelemine⁸⁹ znači »mokronog« kako vodno nimfo, isto bitje, ki ga poznajo ponemčeni Slovenci srednjega štajerja pod polslovenskim imenom Lahnwaberl, kar znači »močvirno babo«.

Neudeck — *Mirna* sz. od Mokronoga. 1211 Duringus de Nidegge;⁹⁰ 1250 castrum Nidech.⁹¹ Svn. nīd(e) = neid »zavist, mržnja, ljubosumje«. Grad, čigar stanovalci v bojnem in junaškem razpoloženju svare in prezirajo sovražnike.

Oberstein — *Stari grad* nad Kamnikom. Ok. 1145 comes Bertoldus de Stein, Karolus eiusdem minister;⁹² 1202 duo castella de Staine (Stari in Mali grad).⁹³ Naselbina, danes mesto Kamnik, se nemško imenuje tudi Stein. Vprašanje je, kaj je starejše, grad ali naselbina pod njim, kdo je od drugega prevzel ime in katero ime je prvotno, slovensko ali nemško? Gruden⁹⁴ je mišljenja, da nam je iskati v Kamniku prvo selišče pri razvalinah Starega gradu, ki da je nekdanj nosil ime Kamnik. No, »Kamnik« najbrže ni bil nikoli označba za kamniški Stari grad. Pod »Kamnik« se mora razumeti le naselbina pod Starim gradom, za katero se sicer šele 1271 pojavi ime Kamnich.⁹⁵ Moja domneva je sledeča: 1. Na tem kraju (Kamniku) je obstajala že pred prihodom Nemcev slovenska naselbina s slovenskim imenom Kamnik. 2. Nemci, ki so prišli semkaj, so postavili grad, katerega so kakor tudi že obstoječe slovensko naselje nazvali Stein. 3. Stari grad je eksistiral že sredi 12. stol., v dobi, iz katere imamo prvo zanesljivo sled o imenu Stein, in 4. Kamničani so imenovali današnji Stari grad sprva — ko je bil še obljuden, zlasti pa, ko še ni bilo Malega gradu — morda Kamen (kakor n. pr. grad Stein — Kamen pri Begunjah) ali pa samo Grad; oni so že vedeli, katerega imajo v mislih.

Osterberg — *Sostro* pri Zalogu vzh. od Ljubljane. 1256 castrum Osterberch.⁹⁶ Po Valvasorju⁹⁷ ima grad Osterberg ime po zgraditelju in pomeni toliko kot »Scharffenberg«, kajti slov. oster se pravi po nem. scharf. Ravno tako pomeni — pravi — »Sostro« ali »Oster verh« v nemščini »Scharffenberg«. Vzemimo najprej v pretres drugo Valvasorjevo tezo, ki abso-

lutno ne drži. Slov. ime Sostro se ne da tolmačiti niti iz »Osterberg«, niti iz »Ostri vrh«. L. P.⁹⁸ izvaja Sostro od socon (kot sostek štirih voda: Save, Ljubljance, Kamniške Bistrice in Besnice) in korena *srū z vrinjenim t, v pomenu »fluere«; torej Sostro = confluens, t. j. sovođenj. L. P. gre še dalje: Od »Sostro« se je napravil nemški izraz Sosterberg (t. j. Sosterski vrh), ki se je po glasovnih pravilih spremenil v Zosterberg, Z' Osterberg, t. j. zu Osterberg »na Ostrem vrhu«. Piscu se zdi umevno, da je Osterberg vprav Sosterberg (Sosterski vrh), to je višina nad sovodjem imenovanih voda. Da na kratko povzamem: L. P. trdi, da je »Sostro« osnova za »Sosterberg«, »Sosterski vrh«, »Osterberg« in »Ostri vrh«. Njegovemu preciznemu izvajanju se ne upiram, vendar bi rad pripomnil še nekaj svojega. Ni namreč neobhodno potrebno, da izhaja »Osterberg« od »Sostro«, kajti Nemec si je postavil grad Osterberg na takem kraju, čigar značaj v resnici odgovarja Ostremu vrhu. Že obstoječe slov. ime Oster vrh za najvišji vrh Kašelskega hrbta, na katerega svzh. pobočju je stal nekdanji grad Osterberg, je prišlek lahko le prikrojil svojemu jezikovnemu čutu. »Oster« mu ni tuje zvenel, ker ga je poznal njegov jezikovni zaklad (seveda v drugem pomenu) in »vrh«, »verh« je akomodiral v svoj tolikokrat slišani in govorjeni »berg«.

Preiseck — *Prežek* pri Št. Jerneju na Dol. Ok. 1200 Albertus de Preiseche;⁹⁹ 1301 burg Preysecke.¹⁰⁰ Preiseck je pristno nemško grajsko ime, ki ga srečavamo kot tako tudi izven slovenske zemlje, in pomeni bodisi toliko kot »grad, zgradba, ki je v ponos in čast deželi«, bodisi da se nanaša na ime Pris — Preis, nekdanj mogočne kranjske plemiške rodbine, ki je imela na tem kraju svoje ministeriale.¹⁰¹

Rain — *Brežice*. 1241 apud Rein;¹⁰² 1249 castrum Rayne.¹⁰³ Etimologija imena Brežice je »majhen breg« = »rain«. Mestni grb kaže tri brda (tri brežce) nad tekočo vodo (Savo); na enem izmed brd stoji grad. Kdor je mislil le na grad, je rabil ednino Brežec; na grad in naselbino pa Brežci, Brežice.¹⁰⁴ Danes ni več »treh brežcev«. Brez dvoma je bil teren nekoč z ozirom na Savin tek drugačen od današnjega. Fr. Ilešič¹⁰⁵ domneva, da je slov. ime starejše od nemškega (torej nem. le prevod [slab] slovenskega), in sicer — zelo staro.

Reifnitz — *Ribnica* na Dol. 1220 dominium (gospodstvo) in Reweniecz;¹⁰⁶ 1263 castrum Reiuenz.¹⁰⁷ Ime po ribah, ki jih je veliko v tamkajšnjih vodah.

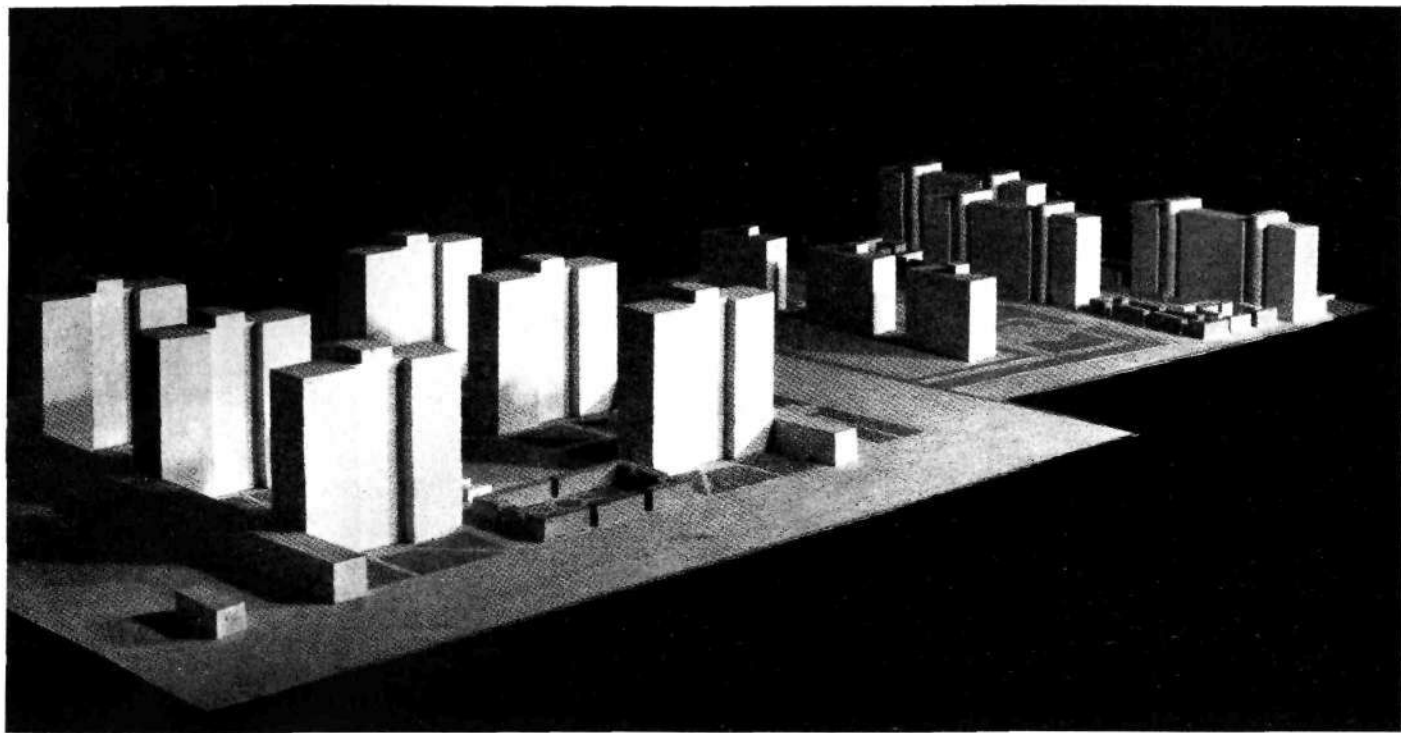
Sauenstein — *Boštanj* pri Sevnici. 1197 Otto et filius Wlringus de Sowenstein.¹⁰⁸ Grad na skalnatem hribu nad Savo (Sau).

Scharffenberg — *Svibno* pri Radečah. 1169 Conradus de Scherffenberg;¹⁰⁹ 1182 Henricus de Scarphem-bere;¹¹⁰ 1248 castrum Schorphenberg;¹¹³ Scharf = oster. Na zelo strmem, ostrem hribu je bil dom nekdanj mogočnih in slavnih Ostrovharjev.

Schönberg — *Šumberk* zap. od Trebnjega. 1141 Meinhardus de Sconenberge;¹¹² 1266 castrum Schonenberch.¹¹³ Razlaga odveč.

Stein — *Kamen* (Lambergerjev grad) pri Begunjah na Gor. 1263 castrum Lapis.¹¹⁴ Ime samo govori.

Treffen — *Trebnje* na Dol. 1163 plebanus Rütardus de Treuen;¹¹⁵ 1241 Ulricus de Treuen.¹¹⁶ Pristno slov. ime od »trebiti«. Spomin na kulturno udejstvovanje Slovencev.

K žlanku: Italijanska urbanistika. Rim, načrt za tipične stanovanjske mestne dele na periferiji

Veldes — *Bled* na Gor. 1004 dominium, praedium Ueldes;¹¹⁷ 1011 castellum Veldes;¹¹⁸ med 1050 in ok. 1065 castrum Ueldes.¹¹⁹ Valvasor¹²⁰ si razlaga Veldes od Fels (skala), ki da je bilo prvotno ime gradu. Kar se tiče drugega, sploh ni dokazov. Pred nas stopa od vsega početka le oblika Veldes, tudi Ueldes. Res je, da se pozneje tja pa sem pojavi ime Felß, a to nima za nas pomena. Res je dalje tudi, da nas zavede pogled na visoko skalovje, na katerem stoji grad, na razlago imena od Fels. Vendar kaže, da je bil Slovenec tisti, od katerega si je grad izposodil ime. Iz dialektičnega Bles'c, pravilno Bledec (tako se imenuje grič sredi vasi) si je Nemec sformuliral svoj Veldes.¹²¹ Pred kratkim je prof. S. L.¹²² izvajal ime Bled, torej tudi Bledec, iz beled, avarskega izraza za vojvodo, kneza, češ da je verjetno, da je bila na Bledu obrska vojaška posadka (našli so — poleg predzgodovinskih izkopanin na blejskem gradu — v bližini starega grajskega kopališča tudi znamenito grobišče iz dobe preseljevanja narodov in naselitve Slovencev) na vzvišeni terasi, za katero se dviguje Bledec. S filološke strani — Beled — Bled — mu ni oporekati. Toda, ali ni čudno, da se krajevno ime Bled ne javlja nikjer drugje, niti ne na obrobni predelih slovenske zemlje, kjer je bilo gospodstvo Obrov nad slovenskim življem vse drugačno od goratih, za avarske konjenike težko dostopnih krajev? Možno, da je stolovala na Bledu avarska konjenica, tem bolj, ker je bil kraj strateške važnosti. Vendar hudo dvomim v avarsko poreklo imena Bled, Bledec.

Waldenberg — *Pusti grad* pri Radovljici. 1228 Fredericus de Waldenberch;¹²³ 1263 castrum Waldenberch.¹²⁴ Grad na kraju, kjer kraljuje samo gozd s svojo zapuščenostjo in divjino. Domačini ga nazivajo Pusti grad, kar naj znači »zapuščen, razdejan grad«.

Weichselburg — *Višnja gora*. 1152 Meginhalmus de Wisilperc;¹²⁵ 1154 castellum Wichselberg;¹²⁶ Svn. wisel, wihsel = weichsel »višnja ([sadno] drevje)«. Tudi potok je tega imena.

Werneck — *Berneke* sz. od Litije. Ok. 1155 Uuoldus de Uernich;¹²⁷ 1250 castrum Werdenech;¹²⁸ 1261 castrum Guerdeneche.¹²⁹ Opravka imamo tu z »werden« = »ceniti (z ozirom na vrednost, lepoto)«.

Wörld — *Otočec* pri Novem mestu. 1252 Heinricus de Werde;¹³⁰ 1256 castrum de Werde.¹³¹ Doslovno stoji grad na otoku »werde« sredi Krke.

Zirklach — *Cerklje* svzh. od Kranja. Ok. 1150 plebanus de sancta Maria;¹³² 1239 ecclesia sancte Marie in Cirkelach;¹³³ 1248 Cunradus miles dictus de ecclesia sancte Marie.¹³⁴ K Marijini cerkvi v Cerkljah so pozneje prizidali še dvoje kapel, tako da je zgradba dobila podobo, kakor da so tri cerkve, in odtod po Schumiju¹³⁵ Zirklach iz slov. »v, pri cerkljah«. Toda tu ne gre za singularni kolektivni substantiv »Cerklje«, nego za »cerkevljane« — »naseljence ali prebivalce pri cerkvi« —, torej naseljeniško ime, ki je moglo biti v veljavi, še preden so prizidali k Marijini cerkvi omenjeni dve kapeli.¹³⁶ Cerkev obdaja močno zidovje s štirimi grajskimi stolpi, ki naj bi bili rodni grad vitezov cerkljanskih.¹³⁷

Zobelsberg — *Čušperk* jvzh. od Višnje gore. 1220 dominus Hartwicus de Czobelsperch;¹³⁸ 1248 castrum Zobelsperc.¹³⁹ Krones¹⁴⁰ kategorično odklanja pri tem imenu zvezo z živaljo sobolom »zobel« ter misli na osebno ime Obil, Obel (lok. z'Obilsperch). Jaz sem obratnega mišljenja, kajti ime kake živali kot določilna beseda grajskega imena ni redko, in razen tega je bil sobol nekdanj tudi v naših krajih znan. Bržkone so se kje v bližini gradu zadrževali v večji skupini — v grbu niso upodobljeni.

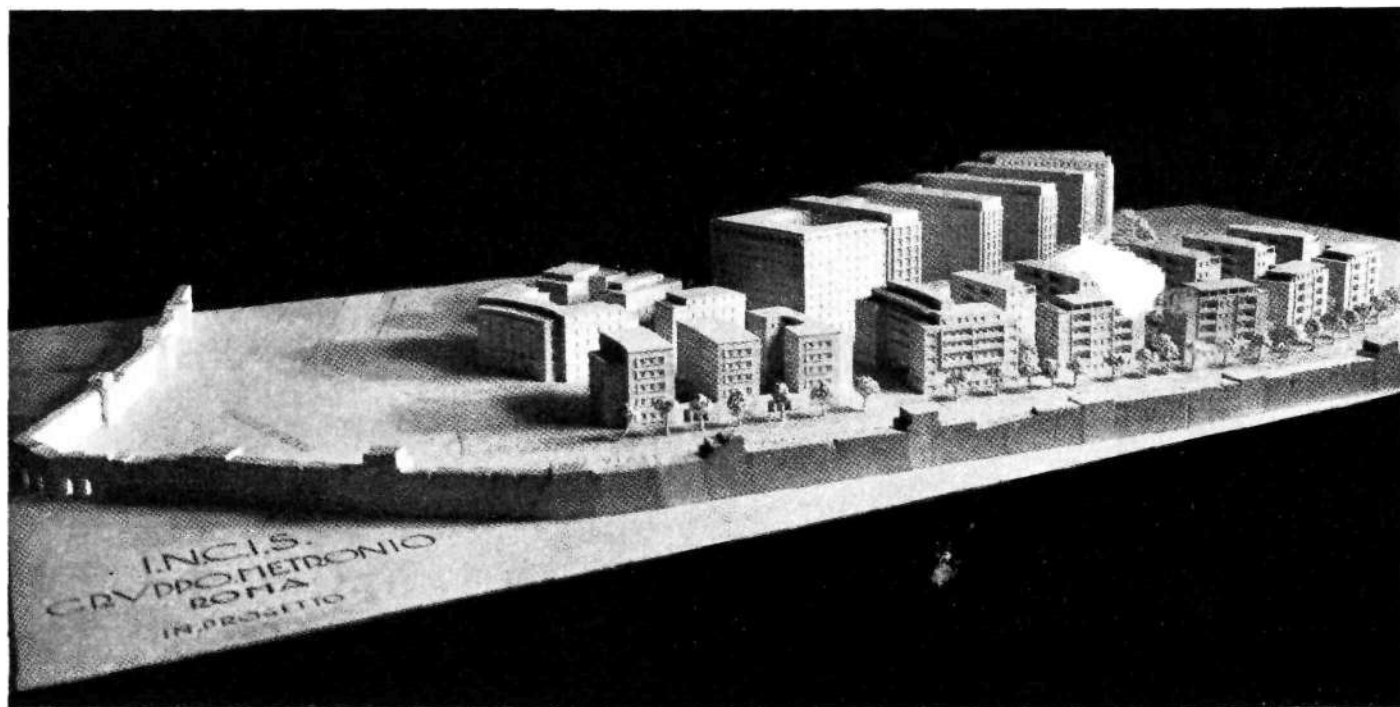
KRATICE

ČJKZ = časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino.
 ČZN = časopis za zgodovino in narodopisje.
 Gradivo = Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku.
 IMDK = Izvestja muzejskega društva za Kranjsko.
 Jaksch MC = A. v. Jaksch, Monumenta historica ducatus Carinthiae.
 LMS = Letopis Matice Slovenske.
 LZ = Ljubljanski Zvon.
 MHVK = Mittheilungen des historischen Vereins für Krain.
 MMVK = Mittheilungen des Museal-Vereins für Krain.
 Schumi A = Fr. Schumi, Archiv für Heimatkunde.
 Schumi UB = Fr. Schumi, Urkunden- und Regestenbuch des Herzogthumes Krain.
 Zahn UB = J. v. Zahn, Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark.
 Stsl = staroslovensko.
 Svn = srednjevisokonemško po M. Lexerju, Mittelhoch-deutsches Taschenwörterbuch.

OPOMBE

¹ Gradivo IV. št. 441, Schumi UB I. št. 125, Jaksch MC III. št. 229. — ² Gradivo V. št. 310, Schumi UB II. št. 34. — ³ Valvasor XI. 26. — ⁴ Spomin na ture izpričuje še nekaj drugih takih in podobnih krajevnih imen. Gl. Kazalo krajev na »Zemljevidu slovenskega ozemlja«. — ⁵ Schumi UB II. št. 29. — ⁶ ibid. št. 286. — ⁷ Gl. Valvasor XI. 32. — ⁸ Pintar IMK 1908, 100. — ⁹ Gradivo II. št. 444, Schumi UB I. št. 8. — ¹⁰ Zwitter, Starejša kranjska mesta in meščanstvo, 11–12. — ¹¹ Gradivo V. št. 11, Schumi UB II. št. 4. — ¹² Schumi UB II. št. 299. — ¹³ Gradivo IV. št. 129, Schumi UB I. št. 80, Jaksch MC III. št. 675. — ¹⁴ LZ 1915,

322. — ¹⁵ Schumi UB II. št. 151. — ¹⁶ Schumi A II. 247. — ¹⁷ Schumi UB II. 359. — ¹⁸ Schumi A II. 263. — ¹⁹ Pintar, Kolovec (Gerlachstein) Carniola IV. 73 d in LZ 1914, 464. — ²⁰ Gradivo IV. št. 614, Schumi UB I. št. 141. — ²¹ Schumi A I. 78, Jaksch MC IV. št. 2627. — ²² Schumi UB II. št. 291. — ²³ Gradivo II. št. 490, Schumi UB I. št. 10. — ²⁴ Gradivo II. 382. — ²⁵ A I. 114. — ²⁶ Gradivo III. št. 129, Schumi UB I. št. 33, Jaksch MC I. št. 17. — ²⁷ Gradivo IV. št. 99, Schumi UB I. št. 77, Jaksch MC I. št. 58. — ²⁸ Gradivo IV. št. 462, Schumi UB I. št. 128. — ²⁹ XI. 223. — ³⁰ Gradivo II. št. 309, Zahn UB I. št. 11, Jaksch MC I. št. 40. — ³¹ Schumi UB I. št. 89, Zahn UB I. št. 197 k »c. 1140«. — ³² Gradivo IV. št. 760, Schumi UB I. št. 152. — ³³ Gradivo IV. št. 366, Schumi UB I. št. 113, Jaksch MC III. št. 1377/X. — ³⁴ Pintar ČZN 1912, 119. — ³⁵ Jaksch MC III. št. 379. — ³⁶ Gradivo IV. št. 235, Schumi UB I. št. 113, Jaksch MC III. št. 1377/I. — ³⁷ Schumi UB II. št. 301. — ³⁸ M. Kos, Zgodovina Slovencev, 121. — ³⁹ Schumi UB II. št. 162. — ⁴⁰ Schumi UB II. št. 290, Jaksch MC IV. št. 2761. — ⁴¹ XI. 576–7. — ⁴² Gradivo IV. št. 235, Schumi UB I. št. 113, Jaksch MC III. št. 1377/I. — ⁴³ Schumi UB II. št. 377. — ⁴⁴ Gradivo IV. št. 195, Schumi UB I. št. 93, Jaksch MC III. št. 770. — ⁴⁵ Gradivo V. št. 15, Schumi UB II. št. 7. — ⁴⁶ Schumi UB II. št. 174 str. 139, Jaksch MC IV. št. 2441. — ⁴⁷ Gradivo V. št. 348, Schumi UB II. št. 42, Jaksch MC IV. št. 1829. — ⁴⁸ Gl. M. Kos o. c. 109. — ⁴⁹ Gradivo III. št. 159. — ⁵⁰ Gradivo III. št. 258, Jaksch MC III. št. 376. — ⁵¹ Gradivo V. št. 228. — ⁵² Gradivo V. št. 836, Schumi UB II. št. 128, Jaksch MC IV. št. 2285. — ⁵³ Prim. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar. Gl. podobna krajevna imena v Kazalu krajev o. c. — ⁵⁴ Gradivo IV. št. 201, Schumi UB I. št. 95, Jaksch MC III. št. 782. — ⁵⁵ Gradivo IV. št. 222, Jaksch MC III. št. 806; Lubigana Schumi UB I. št. 111, Zahn UB I. št. 253. — ⁵⁶ Gradivo V. št. 311, Schumi UB II. št. 35, Jaksch MC IV. št. 1220. — ⁵⁷ Schumi UB II. št. 223, Jaksch MC IV. št. 2627. — ⁵⁸ Vse, kar je o tem napisal, je tole: Nemci pravijo Laibach po reki Ljubljanici (Laibach), Italijani Lubiana, Slovenci Lublana, Latinci Labacum XI. 665. — ⁵⁹ Lehrgebäude der slovenischen

K žlanku: Italijanska urbanistika. Rim, načrt za stanovanjako naselbino državnih nameščencev pri Piazzale Metronio

Sprache, 190. — ⁶⁰ Novice 1843, 36. — ⁶¹ Novice 1853, 375. — ⁶² Vodnikov spomenik, 182. — ⁶³ A II. 71. — ⁶⁴ Imenoslovje Julijskih Alp, 55, op. 4. — ⁶⁵ LZ 1908, 310 d. — ⁶⁶ Die wohlöblichen landesfürstliche Hauptstadt Laibach, 5. — ⁶⁷ Archiv f. slavische Philologie XXXVI (1915), 451—2; Historična gramatika II, 62. — ⁶⁸ Geografski Vestnik 1930, 126—8. — ⁶⁹ Ramovš, Hist. gram. II, 62. — ⁷⁰ Pintar LZ 1908, 313. — ⁷¹ Gradivo V. št. 311, Schumi UB II. št. 35, Jaksch MC IV. št. 1816. — ⁷² Gradivo V. št. 489, Schumi UB II. št. 61. — ⁷³ Schumi UB II. št. 87. — ⁷⁴ ibid. št. 371. — ⁷⁵ Dasi je vodila tod, kakor vodi še danes, najmanj že v srednjem veku cesta, vendar se »strass« ne more nanašati na »strasse« — »cesta«, ker je svn. oblika za to straze. Razen tega imamo še en primer grajskega imena, kjer moramo izvajati »strass« iz slov. besede straža: Strassberg — Stražperk sev. od Mokronoga. 1169 Engelschaleus et Purchardus castellani de Strazberc (Jaksch I. št. 225); 1254 castrum Strazperch (Jaksch MC II. št. 617). Tu nas sicer »straz« lahko zavede preko »straze« na »strasse« — a bilo bi nesmiselno, ker o kaki cesti tam ni govora. — ⁷⁶ Gradivo IV. št. 338, Schumi UB I. št. 113, Jaksch MC III. št. 1377/VIII. — ⁷⁷ Schumi UB II. št. 174, Jaksch MC IV. št. 2441. — ⁷⁸ Einige Notizen über Gegend von Mannsburg MHVK 1848, 18. — ⁷⁹ Förstemann, Altdeutsches Namenbuch I (Personennamen), 928. — ⁸⁰ Gradivo IV. št. 451, Jaksch MC III. št. 1041. — ⁸¹ Gradivo V. št. 245, Schumi UB II. št. 30. — ⁸² Pintar LZ 1914, 566. — ⁸³ Gradivo IV. št. 246, Schumi UB I. št. 113, Jaksch MC III. št. 1377/II. — ⁸⁴ Valvasor XI. 365. — ⁸⁵ Prim. Fr. Levstik LZ 1882, 480 d; L. Pintar LZ 1913, 659; Fr. Ramovš, Histor. gram. II, 6. — ⁸⁶ Gradivo IV. št. 142, Schumi UB I. št. 84, Jaksch MC III. št. 686. — ⁸⁷ Schumi A I. št. 78, Jaksch MC IV. št. 2627. — ⁸⁸ Gl. L. Pintar LZ 1914, 570 in Ramovš o. c. 161. — ⁸⁹ ČZN XXIV. 119 d. — ⁹⁰ Gradivo V. št. 177, Schumi UB II. št. 21, Zahn UB II. št. 114. — ⁹¹ Schumi UB II. št. 174, Jaksch MC IV. št. 2441. — ⁹² Gradivo IV. št. 195, Schumi UB I. št. 93, Jaksch MC III. št. 770. — ⁹³ Gradivo V. št. 15, Schumi UB II. št. 7. — ⁹⁴ Zgodovina

slovenskega naroda, 181. — ⁹⁵ J. Parapat LMS 1876, 127. — ⁹⁶ Schumi A I. št. 68, Jaksch IV. št. 2627. — ⁹⁷ XI. 433—4. — ⁹⁸ Sostro — Osterberg IMDK IX (1899), 133 d. — ⁹⁹ Schumi UB II. št. 1. — ¹⁰⁰ Schumi A II. št. 253. — ¹⁰¹ Krones, Die deutsche Besiedlung der östlichen Alpenländer, 430 [130]. — ¹⁰² Jaksch MC III. št. 38. — ¹⁰³ Zahn UB III. št. 51. — ¹⁰⁴ Fr. Ilešič, Brežice, Solčava ČZN XVIII, 6. — ¹⁰⁵ ibid. 7. — ¹⁰⁶ Gradivo V. št. 310, Schumi UB II. št. 34. — ¹⁰⁷ Schumi UB II. št. 317, Jaksch IV. št. 2805. — ¹⁰⁸ Gradivo IV. št. 898, Schumi UB I. št. 162, Jaksch MC I. št. 369. — ¹⁰⁹ Schumi UB I. št. 113. — ¹¹⁰ Gradivo IV. št. 657, Schumi UB I. št. 174, Zahn UB I. št. 619. — ¹¹¹ J. Parapat LMS 1878, 181. — ¹¹² Gradivo IV. št. 169, Schumi UB I. št. 90, Zahn UB I. št. 208. — ¹¹³ Schumi UB II. št. 361, A II. 19, Jaksch MC IV. št. 2895. — ¹¹⁴ Jaksch MC IV. št. 2805. — ¹¹⁵ Gradivo IV. št. 462, Schumi UB I. št. 128. — ¹¹⁶ Schumi UB II. št. 116. — ¹¹⁷ Gradivo III. št. 17, Schumi UB I. št. 14. — ¹¹⁸ Gradivo III. št. 28, Schumi UB I. št. 15. — ¹¹⁹ Gradivo III. št. 164. — ¹²⁰ XI. 611. — ¹²¹ S. Rutar MMVK IV (1891), 70. — ¹²² »Jutro«, 17. avg. 1935. — ¹²³ Gradivo V. št. 489, Jaksch MC I. št. 520. Grad se imenuje tudi Wallenberg = grad z nasipom. — ¹²⁴ Jaksch IV. št. 2805. — ¹²⁵ Gradivo IV. št. 312, Schumi UB I. št. 106, Zahn UB I. št. 350. — ¹²⁶ Gradivo IV. št. 336, Schumi UB I. št. 113, Jaksch MC III. št. 1377/V. — ¹²⁷ Gradivo IV. št. 338, Schumi UB I. št. 113, Jaksch MC III. št. 1377/VIII. — ¹²⁸ Schumi UB II. št. 174, Jaksch MC IV. št. 2441. — ¹²⁹ Schumi UB II. št. 290, Jaksch MC IV. št. 2761. — ¹³⁰ Schumi UB II. št. 189. — ¹³¹ Schumi A I. 26. — ¹³² Gradivo IV. št. 246, Schumi UB I. št. 113, Jaksch MC III. št. 1377/II. Tako se je sprva imenovala fara Cerklje. — ¹³³ Gradivo V. št. 718, Schumi UB II. št. 104, Jaksch MC IV. št. 2183. Nekdanje ime za Cerklje je bilo Trnovlje (Tirnovlach) ibid. — ¹³⁴ Schumi UB II. št. 155. — ¹³⁵ A II. 124. — ¹³⁶ L. Pintar, Imenoslovske črtice Carniola I (1910), 76—77. — ¹³⁷ Schumi A II. 124. — ¹³⁸ Gradivo V. št. 310, Schumi UB II. št. 34. — ¹³⁹ Schumi UB II. št. 156. — ¹⁴⁰ O. c. 461 [161].

ZGODOVINA KRAMARSKIH HIŠIC V PREŠERNOVI ULICI

DR. RUDOLF ANDREJKA

Prešernovo ulico obrobja na desni strani, od frančiškanskega samostana do palače Kreditnega zavoda, sklenjena vrsta 23 pritličnih, 3—4 m širokih, zidanih prodajaln, ki imajo kot posebnost *vsaka svojo hišno številko* (4—48), tako da predstavlja vsaka izmed njih, tudi če bi ne bilo stiliziranih pilastrov med njimi, že na zunaj stavbo zase. Nad vsako ležijo podstrešni prostori: njih nizka, nekdanj polkrožna okna so se šele v novejšem času nadomestila (z izjemo nekdanje vhodne veže št. 26 in spodnjih prodajaln št. 4—18) z večjimi, štirikotnimi okni.

Dolga vrsta teh 23 prodajaln je pokrita z eno samo enakomerno streho, nad katero se vzdiguje 10 majhnih mansardnih izgradkov, po pet na vsako stran. Začetek in konec stavbe sta označena s trikotnim, nad 4 prodajalnami položenim slemenom.

Arhitektonsko ni na celi stavbi nič posebnega: nasprotno, na gledalca učinkuje danes, dasi stoji pravilno v regulacijski ulični črti, kakor ostanek iz minulih časov in kar nič se ne sklada z ostalimi, po večini dvonadstropnimi hišami in palačami Prešernove ulice.

Tem zanimivejša je *zgodovina postanka* teh združenih hišic, ki nam pove, da so se pred skoraj 100 leti sezidale kot nadomestilo za lesene kramarske kolibe, ki so stale nekoč na starem čevljarskem in špitalskem mostu. Kako in zakaj je prišlo do tega, naj bo pojasnjeno po arhivalnih virih,¹ ki se tu prvič priobčujemo, v naslednjem.

¹ Arhivalni viri:

I. V ljubljanskem mestnem arhivu:

1. Sodni protokoli mesta Ljubljane 1652—1659.
2. Knjige o izdatkih (Ausgabe Buch) mesta Ljubljane 1657.
3. Der landesfürstlichen Haupt-Statt Laybach Cammer Zins Urbarium:
 - a) Crammer Ladlein auf der Schuster - Prukhen (1620.—1752.);
 - b) Crammer Ladlein auf der Spittal Prukhen (1659. do 1752.);
4. Statt Crammer Urbarium de anno 1652—1770:
 - a) Cramer Laden auf der Schuster Prukhen,
 - b) Cramer Laden auf der Spital Prukhen;
5. Handurbarium der Stadt Laibach von den Kramhütten auf der Schuster- und Spital Brücken 1795 bis 1799.

IMENA VAŽNEJŠIH STAREJŠIH GRADOV NA SLOVENSKEM NEKDAJ IN SEDAJ

IMENOSLOVSKO ZGODOVINSKA RAZPRAVA

LEOPOLD PETTAUER

(Nadaljevanje.)

ŠTAJERSKA

Altenburg—*Vrbovec* zap. od Mozirja. Med 1230. in 1232. Albertus de Altenburch¹; 1248. castrum Altemburch.² Altenburg vsekakor ni prvotno ime, ampak leži vzrok takemu imenovanju v dejstvu, da je moral biti nekje več ali manj v bližini zgrajen nov grad, s čimer je prejšnji dobil pridevek »alt — stari«. Stegenšek³ si razlaga Altenburg kot stari, spodnji grad glede na novi, Gornji grad — Oberburg. Tudi slov. ime Vrbovec (= vrhov gozd) je očitno zelo staro. Več glej o tem v zvezi z Gornjim gradom. — Vrbovec so znova zgradili in na lepem sosednem griču, imenovanem Gradišče, so ustanovili frančiškanski samostan Marija Nazarje; od tod tudi ime Marijin grad.⁴

Drachenburg — *Kozje*, trg. 1197. Otto de Trachenberg;⁵ 1200. famulus (sluga) domini Ottonis de Drakinberg.⁶ »Zmajski grad«. Zmaj — Drache je eno izmed redkih bajeslovnih bitij, ki jih je poznal še srednji vek kot dediščino iz prastarih časov. Živa je še ljudska tradicija o kozjanskem zmaju.⁷

Gonowitz — *Konjice*. 1146. plebs (župnija) Connuwiz;⁸ 1181. Gotschaldus de Goniwitz;⁹ 1234. castrum de Gonuviz.¹⁰ Ime je slov. izvora. Opravka imamo tu s konji. Bržkone so bili tu ob prometni cesti v srednjem veku konjski hlevi.

Gutenstein — *Guštanj* jz. od Dravograda. 1248. Dietricus de Gutenstain.¹¹ Še bolj kot pri Gutenbergu¹² je tu poudarjena trdna osnova, živa skala, na kateri je stal grad.

Heckenberg — *Beli grad* pri Vranskem. 1188. ministerialis Wulfinch de Hekinberch.¹³ Hecke = grmičevje, živa meja, ki je izborna služila v obrambne svrhe;¹⁴ plot, ograja: gosposka posest je bila s takimi zaprekami ločena od občinske marke; utrdba, grad, s katerim so bile često zaprte stare meje sodstva in grofij (Heckenfestungen).¹⁵ — Po vasi in griču, kjer stoji, se imenuje tudi Stopniški grad.¹⁶

Hohenmauten — *Muta* vzh. od Dravograda. 1255. castrum Mutenberch.¹⁷ Na tem kraju je bila obmejna mitnica (maut, stvn. mûta) med Štajersko in Koroško. V varstvo mitnice so sezidali nad njo grad Mutenberch.¹⁸

Hoheneck — *Vojnik* svzh. od Celja. 1165. Liupoldus de Hoheneke.¹⁹ Nemško ime je bržčas pokvečeni »Vojnik«, ki ga izvaja Ramovš²⁰ od chvoja »jelka«.

Hörberg — *Podsreda* sev. od Brežic. 1213. castrum Herberch.²¹ Oblika Hörberg je zavedla Krones²² na možnost pomena »höherer Berg — višja gora«. Pustimo to ob strani. Prav tako nima Hörberg nič opravka z zasliševanjem hudodelcev in sicer ob sredah — od tod Podsreda²³ — kakor podpira to ljudsko izročilo. Prvotna oblika nemškega imena je Herberch, ki pomeni zaklonišče, del trdnjave karolinške dobe, ki je služil za zatočišče vojščakov.²⁴ Medsebojne odvisnosti slovenskega in nemškega imena ni, razen če se nanaša »pod« na razmerje geografske lege naselja do gradu.

V sredo se je lahko marsikaj zgodilo: ustanovitev kraja, pravica sejma ali dolžnost robote. Stegenšek²⁵ izvaja tele sklepe: 1. da je slov. ime ime naselbine, danes trga, nemško pa ime gradu; 2. da je slov. ime jako staro, morebiti starejše od nemškega; 3. da se je kraj prvotno imenoval Sreda, in 4. da bo težko dognati, zakaj se kraj imenuje po dnevu v tednu.

Königsberg — *Kunšperk ali Kraljevec ali Kraljevi grad*²⁶ jvzh. od Celja. 1167. castrum Chunigesperch;²⁷ 1178. Otto de Chungisperch.²⁸ Določilna beseda je osebno ime Chun(i)go ali podobno, staro germansko ime, ne pa morda kunig = König = kralj, kakor predstavlja to današnje ime. Königsberg je ustanovila cerkvena oblast, salzburški nadškofje, ti so bili njegovi lastniki in gospodarji; zato je današnje krajevno ime, nemško kakor slovensko, neupravičeno.

Landsberg — *Podčetrtek* jvzh. od Celja. 1162. Friedrich de Landsberg;²⁹ 1209. Otto filius Engelsaldi de Landesperc;³⁰ 1213. Fr. de Lonsperch;³¹ 1261. castrum Lansperch.³² Nemško ime Landsberg ne izvira od tod, ker so tu, kjer je bilo mogoče deželno ali krvno sodstvo, kaznovali s smrtjo hudodelce in sicer ob četrtkih — zato slov. ime Podčetrtek.³³ Krones³⁴ si je vzel za razlago imena Landsberg obliko »Lonsperch«, ki nas kajpada sama po sebi ne more zavesti na »lond — dežela, pokrajina«, in pravi, da je najbrže v pomen-skem sorodstvu s staroslov. besedo loga = log. Četudi bi bila taka razlaga upravičena glede na značaj talne zgradbe kraja, vendar se moramo ozirati na to, da se češčeje in poleg oblike »lons« javlja že od vsega početka oblika »land«. Zato pomeni Landsberg pokrajinski, deželni grad — grad, ki je gospodar čez pokrajino. Pomenske odvisnosti med nemškim in slovenskim imenom ni. Vse one štiri Stegenškove sklepe, ki sem jih navedel pri imenu Hörberg — Podsreda, lahko spravimo v sklad tudi pri imenu Landsberg — Podčetrtek.

Luttenberg — *Ljutomer*. Iz gotovih razlogov nava-jam tu več podatkov. I. 1147. terra que dicitur Lutunwerde;³⁵ II. 1221. proprietates . . . iuxta Lvtunwerde;³⁶ III. 1242. insula que Lûtenwerde dicitur cum castro et attineuciis eiusdem;³⁷ IV. magister cellerarius de Lûtenberch;³⁸ V. 1257. Chunradus de Lvtunwerde.³⁹ Na kaj se nanaša to ime? Oglejmo si najprej slov. ime Ljutomer. Krempel⁴⁰ je mislil, da izhaja »Ljutomer« najbrže od Ljutomericev, nekega hrvaškega plemena, Fr. Kos⁴¹ pa od osebnega imena Ljutomir »Lutomer, Liutemir«. Toda oblika Ljutomer je za raziskavanje imena nerabna, ker je novejšega datuma. Staro v mur-poljskem narečju zasidrano ime je Lotmerk,⁴² ki je nastalo iz nemške oblike Lot-, Luttenberg. Če predposavljamo »Lot, Lut« za slov. osebno ime Ljut »Liut, Liuto«, moremo sklepati ali na zelo staro naselbino z domačim imenom, ki pa je v madžarskih navalih propadla, ali na poznejšo naselbino fevdnikov salzburških nadškofov, ker eden izmed fevdnikov, ki so postavili

obrambni grad, je bil lahko Slovenec z imenom Liut ali Liuto.⁴³ Pustimo ob strani razlago imena, ki predvideva osebno ime; v njo ne verujem. Prvotna oblika ni, kakor smo zgoraj videli, Luttenberg, nego Luten-, Lvten-, Lutunwerde. Kovačevičeva trdi, da se naša »Lutenwerde« le na Mursko polje (spodnje), ki je bilo nekdanj razkosano na same »otoke«, in »Luttenberg« le na grad in trg, se mi ne zdi povsem upravičena. Že pogled pod III. bi dal misliti. Pod IV. se pojavi prvič oblika »Lutenberch«, a zato zopet pod V., malo let pozneje, Lvtenwerde. Okolnosti kažeta, da mora iti pri obeh slučajih le za grad. Lutenwerde je ime i za zemljo, polje (terra) i za otok (insula) i za grad (castrum). Saj je »werde« lahko oznaka za grajsko ime — Wördl—Otočec pri Novem mestu je n. pr. dokaz za to. V to ne dvomim, da je pozneje, v 14. in 15. stol., »Luten-, Lotenberg« predstavljal le grad in trg, a »Lutenwerde« Mursko polje. Toda prvotno — podoba je — ni bilo med njimi imenske razlike in to tembolj zaradi tega, ker v 12. in 13. stol. v dogledni okolici bržkone ni bilo nobenega drugega gradu poleg starega Ljutomerskega gradu. Kaj vse bi utegnilo pomeniti »luten«, v to se ne spuščam; to prepuščam poklicnim filologom. Vsekakor pa je moje mnenje, da gre pri tem imenu za stvarno ime. »Ljutomer« očituje potemtakem isto. — Luttenberg ali bolje: Oberluttenberg naziva slovensko ljudstvo »Doljni grad« v razliko od Braneka, ki stoji više od Ljutomera, »Gornjega gradu«.

Marburg — Maribor. 1147. dienstman von Marpurch;⁴⁵ 1164. castrum Marchburch.⁴⁶ Mar, March »marka, obmejno ozemlje«. To je grad v marki. »Maribor« je tvorba 19. stol.⁴⁷

Oberburg — Gornji grad svzh. od mesta Kamnika. 1140. castrum Obbermburch, Obbermburch;⁴⁸ 1243. castrum Obbermburch.⁴⁹ Nekdanji grad, po katerem je kraj Gornji grad dobil svoje ime, je bil na hribu, Gradišče imenovanem, vzh. od sedanjega trga.⁵⁰ Gruden⁵¹ pravi, da kaže srednjeveško ime »Obbermburch« bolj na prvotni slovenski pomen: obrana, obramba. Takemu naziranju tudi Zahn⁵² ne odreja sleherne možnosti. Toda današnji Oberburg se javlja — sicer ne kot grad, pač pa kot kraj — ne le kot »Obbermburch«, temveč tudi kot »Oberen-, Oberrnburg«, torej oblika oberen, oberrn, ki označuje pri krajevnih imenih, pisanih v neenotnem srednjeveškem pravopisu, izključno samo lego »zgornji«. Vprašanje, zakaj »gornji«, je, kakor že omenjeno, skušal pojasniti Stegenšek v zvezi z Altenburgom — Vrhovcem Potrebna bo vseeno še kritična študija o starosti imenovanih gradov. Kajti Orožen⁵⁴ prišteva grad Gornji grad med naše zgodnje srednjeveške gradove; dalje je ta izpričan tako rekoč vse stoletje pred gradom Vrhovcem; razen tega so Gornji grad že l. 1247. zvali Stari grad,⁵⁵ to je v dobi, ko se malo poprej šele listinsko javi Altenburg. Sredi 13. stoletja sta torej tu ob Dreti kar dva gradova z enakima imenoma: Altenburg in Stari grad.

Obercilli — Gornje Celje. Med 1122.—1137. Guntherus marchione de Cylie;⁵⁶ ok. 1185. Bernhardus de Cilie.⁵⁷ Tu je bilo že rimsko mesto Claudia Celeia. Iz »Celeia« je nastalo slov. »Celje« in nemško »Cilli«. »Gornje« zaradi ločitve od »Spodnjega celjskega gradu«. Tudi Celjani se ponašajo s svojim starim gradom.

Oberlichtenwald — Gornja Sevnica. 1256. Lichtenwalde.⁵⁸ Pomeni lahko: 1. redko rastoče drevje na

splošno; 2. grmičevje (nizko drevje), do katerega lahko prodre sončna svetloba, v razliko s temnim smrekovim gozdom; 3. gozd listnatega drevja, ki se leskeče v svoji zeleni barvi in daje videz svetlobe, in 4. jaso sredi gozda. Izmed vseh navedenih primerov bi po mojem mnenju prihajala v poštev predvsem točka 3.

Peilenstein — Pilštanj, sev. od Krškega. 1158. ministerialis Ernest de Bilestein;⁵⁹ 1185. castrum Pilstain.⁶⁰ Svn. bil = obramba, boj. Grad, ki vzbuja grozo. Peilenstein spominja na mogočno rodbino, ki je stala v odnosu do Liebenauerjev, prav tako štajerske plemiške familije, kot veja proti vejici.⁶¹

Pettau — Ptuj. Med 1131.—1147. antiquum castrum Bethowe sed dirutum.⁶² Podoba je, da je bil rimski Poetovio edino mesto na slovenskem ozemlju, ki ga ni bil uničil nemirni čas preseljevanja narodov, da je Ptuj obdržal kontinuiteto iz antike v srednji vek; kajti po naselitvi Slovencev se javi že ok. 670. Petaviona;⁶³ 890. civitas inferior occidentalis in superior orientalis Pettouia.⁶⁴ Iz »Poetovio« je nastal slov. »Ptuj« in nem. »Pettau«.⁶⁵

Polstrau — Osredok (Središče), trg vzh. od Ptuja. 1255. gesloss Polstraw.⁶⁶ Iz korena srč z vrinjenim t (gl. Sostro — Osterberg na Kranjskem, Kronika V., št. 1.) v pomenu: teči, stekati se, je po L. P.⁶⁷ najbrže razlagati i ime »Polstraw«, t. j. polostrov, beseda, ki označuje pri Hrvatih in Srbih polotok. Možnost razlage imena Središče od srede, dneva v tednu, kar uvideva Stegenšek,⁶⁸ moramo takoj izključiti. Vsa tri imena, nemško kakor obe slov. imeni, izražajo vsebinsko neko skupnost: nekaj, kar se skupaj steka, nekaj osrednjega. Je to kraj, ki tvori prometno in gospodarsko središče najmanjše že od srednjega veka sem.

Radkersburg — Radgona. 1182. prepositura et ecclesia Rakerspurch;⁶⁹ 1213. Poppo et Liutoldus miles de Ratigoyspurch;⁷⁰ 1257. plebanus (župnik) de Raccoyspurch.⁷¹ Ime po nekem Slovcu Radigoju, ki je bil najbrže ustanovitelj in prvi posestnik tega gradu, kar dokazuje tudi slov. ime Radgona = Rad(e)go(ji)na.⁷² Ime ni torej v nikaki zvezi z »Rad = kolo«, ki je upodobljeno v mestnem grbu.

Rain — Brežice — gl. Kroniko V., št. 1.

Reichenburg — Rajhenburg. 895. Richenburg;⁷³ 1141. Otto de Richenbvr.⁷⁴ Je to najstarejši zgodnje-srednjeveški grad na Slovenskem, ki nam je znan z označbo »burg«; pred njim molče viri o »gradovih«. Ta utrdba, ki ima za seboj pestro več kot tisočletno zgodovino, je nastala v dobi prve invazije Nemcev na slovenska tla, ob času prve organizacije krajin tu na vzhodu v borbi proti Madžarom. Najumestnejša se mi zdi razlaga imena od rihe = ozek prehod, jarek, soteska, kajti grad je stal na višini nad savsko ožino, ki jo tvorijo z leve in desne precejšnje vzpetine.

Sanneck — Sonek ali Žovnek pri Braslovčah. Med 1123. in 1146. Gebhard de Soune;⁷⁵ 1173. Gebehardus de Sonnekke.⁷⁶ Ime po reki Savinji, nemško Saun. Ob pogledu na te prijazne razvaline nad Savinjo popotniku nehote zaide misel v davno minula stoletja. Skromen je bil začetek celjskih zvezdnikov. Od preprostih Sovneških gospodov preko grofov Celjanov do državnih knezov in vsemogočnikov, ki so imeli sorodstvene vezi z mnogimi vladarskimi hišami — je preteklo komaj 300 let.

Schönstein — *Pusti grad v Šoštanju* sz. od Celja. 1202. Eberhardus et Hermanus de Schonenstein.⁷⁷ Po imenu sodeč, je moral biti nekoč ta grad lep — danes je pust, po pomenu: zapuščen, razdejan.

Unter Drauburg — (*Spodnji*) *Dravograd*. Ok. 1140. dominus Ortolfus de Traberc;⁷⁸ 1177. castrum Trahburch.⁷⁹ Drava je dala gradu ime. Pridevek »spodnji« se je začel uporabljati šele pozneje v erazliko od »zgoranjega« na Koroškem.

Weitenstein — *Vitanje* sev. od Celja. 1140. castrum Witenstain.⁸⁰ Ime je slov. izvora. Težko, da bi šlo za osebno ime Vitan;⁸¹ izvajam ga od vitati⁸² = prenočevati, muditi se. Vitanje je bil edini večji kraj ob potu, držecem iz Konjic v Mislinjsko dolino. Zato je verjetno, da se je nahajala tu večja gostilna s prenočišči.

Windischgraz — *Slovenjgradec*. Ok. 1106. Otto de Grāce;⁸³ 1226. castrum Windeschgrez;⁸⁴ 1261. castrum Greč.⁸⁵ Vzrok nazivu »grez, graz« je bilo staro gradišče, ki se je nahajalo v bližini. Pridevek »windisch — slovenji« je bil potreben za ločitev od »deutsch — nemškega« (Gradca), prestolnice bivše Štajerske.

Wurmberg — *Vurberg* sz. od Ptuj. 1238. Wiganus de Wrmberch;⁸⁶ 1244. castrum Wuermwerg.⁸⁷ Ljudsko izročilo pripoveduje o velikanski kači, ki se je tod pojavljala, nemški zgodovinarji pa omenjajo viteza, ki je ubil tod velikega zmaja, zgradil grad v 12. stol. in ga imenoval Wurmberg. Zmaj je upodobljen tudi v vurberškem grbu.⁸⁸

Kratice:

ČJKZ = Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino.

ČZN = Časopis za zgodovino in narodopisje.

Gradivo = Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku.

IMDK = Izvestja muzejskega društva za Kranjsko.

Jaksch MC = A. v. Jaksch, Monumenta historica ducatus Carinthiae.

LMS = Letopis Matice Slovenske.

LZ = Ljubljanski Zvon.

MHVST = Mittheilungen des Historischen Vereines für Steiermark.

Schumi UB = Fr. Schumi, Urkunden- u. Regestenbuch des Herzogthums Krain.

Zahn VB = J. v. Zahn, Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark.

Opombe.

¹ Gradivo V. št. 523, Schumi VB II. št. 71 k »c. 1230«, Jaksch MC IV. št. 1907. — ² Schumi VB II. št. 154, Zahn UB III. št. 23, str. 77. — ³ O najstarejši zgodovini gornjegrajskega okraja, ČZN VII (1910.), 28 d. — ⁴ Janko Orožen, Gradovi in graščine v narodnem izročilu I., 19. — ⁵ Gradivo IV. št. 898, Schumi UB I. št. 162, Jaksch MC I. št. 369. — ⁶ Gradivo IV. št. 919, Zahn UB III., št. 11, Jaksch MC I. št. 383. — ⁷ Orožen, o. c., 214. — ⁸ Gradivo IV. št. 222, Zahn UB št. 253, Jaksch MC III. št. 806. — ⁹ Gradivo IV. št. 648, Zahn UB I. št. 617, Jaksch MC III. št. 1276. —

¹⁰ Zahn UB II. št. 314. — ¹¹ Mravljak, Početki Guštanja, ČZN 1933., str. 41. — ¹² Gl. Kronika V. št. 1. — ¹³ Gradivo IV. št. 749—50, Zahn UB I. št. 691. — ¹⁴ Prim. Eberl, Die bayerischen Ortsnamen als Grundlage der Siedlungsgeschichte II., 140, 150. — ¹⁵ Wallner, Altbairische Siedlungsgeschichte, 76—77. — ¹⁶ Orožen, o. c., 17. — ¹⁷ Zahn UB III. št. 177. — ¹⁸ Gl. Mravljak, Muta, ČZN XXIII (1928.) 42 d. — ¹⁹ Gradivo IV. št. 479, Zahn UB I. št. 485. — ²⁰ Historična gramatika slovenskega jezika II., 248. — ²¹ Gradivo V. št. 212, Zahn UB II. št. 124. — ²² Über Bedeutung und Ursprung deutscher Ortsnamen der Steiermark, Bausteine 1872., 208. — ²³ Gl. Stegenšek, O Veliki Nedelji in podobnih krajevnih imenih, ČZN V (1908.), 35. — ²⁴ Eberl, o. c. II., 130. — ²⁵ ČZN V (1908.), 36. — ²⁶ Orožen, o. c. I., 28. — ²⁷ Gradivo IV. št. 490. — ²⁸ Gradivo IV. št. 609, Jaksch MC III. št. 1242. — ²⁹ Schumi A I., 223. — ³⁰ Gradivo V. št. 147, Jaksch MC I. št. 424. — ³¹ Gradivo V. št. 212, Zahn UB II. št. 124, Jaksch MC IV. št. 1691. — ³² Jaksch MC II. št. 680. — ³³ Gl. Stegenšek, ČZN V (1908.), 35. — ³⁴ Die deutsche Besiedlung der östlichen Alpenländer, 462 [162]. — ³⁵ Zahn UB I. št. 561. — ³⁶ Gradivo V. št. 349, Zahn UB II. št. 191 k I. 1222. — ³⁷ Gradivo V. št. 787 (delno), Zahn UB II. št. 402. — ³⁸ Zahn UB III. št. 54. — ³⁹ ibid. št. 229. — ⁴⁰ Dogodivščine štajerske zemlje, str. 142, op. 2. — ⁴¹ Gradivo II., str. 115, op. 4, in LMS 1886., 125. — ⁴² Fr. Kovačič, Doneski k starejši zgodovini Murskega polja, ČZN 1919., 67. — ⁴³ ibid., 67. — ⁴⁴ ibid., 65—66, 67—68. — ⁴⁵ Gradivo IV. št. 245. — ⁴⁶ Gradivo IV. št. 470, Zahn UB I. št. 482, Jaksch MC III. št. 1082. — ⁴⁷ Gl. Fr. Ilešič, ČZN XVII., 76 d. — ⁴⁸ Gradivo IV. št. 157, Schumi UB I. št. 87, Zahn UB I. št. 180. — ⁴⁹ Gradivo V. št. 811, Zahn UB II. št. 420. — ⁵⁰ Gradivo IV., str. 94, op. 2. — ⁵¹ Zgodovina slovenskega naroda, 122. — ⁵² Gl. UB III., register, str. 440. — ⁵³ Gl. registre Gradiva, Schumi UB, Zahna UB, Jakscha MC. — ⁵⁴ O. c., 19. — ⁵⁵ Stegenšek, ČZN VII., 21 (žal ne citira, odkod). — ⁵⁶ Gradivo IV. št. 70 a. M. Ljubša, Postanek srednjeveškega Celja, meni, da je ustanovitelj starega celjskega gradu mejni grof Gunter med l. 1123.—1140. ČZN 1929., 6. — ⁵⁷ Gradivo IV. št. 712, Zahn UB I. št. 662. — ⁵⁸ Jaksch MC IV. št. 2627. — ⁵⁹ Gradivo IV. št. 373, Jaksch MC I. št. 201. — ⁶⁰ Gradivo IV. št. 697, Zahn UB I. št. 635, Jaksch MC I. št. 382. — ⁶¹ Krones, o. c., 422 [122]. — ⁶² Gradivo IV. št. 109. — ⁶³ Gradivo I. št. 182, str. 221. — ⁶⁴ Gradivo II. št. 296, Zahn UB I. št. 9, Jaksch MC III. št. 62. — ⁶⁵ Nemci so sprejeli današnjo obliko »Pettau« iz »Poetovio«, ker slov. Petujb bi moral dati nemško »Ptau«; zato »Pettouia«. Gl. Fr. Ramovš, LZ 1919., 379—80. — ⁶⁶ Zahn UB III. št. 189. — ⁶⁷ IMDK IX. (1889.), 136. — ⁶⁸ ČZN V (1908.), 37. — ⁶⁹ Zahn UB I. št. 119. — ⁷⁰ ibid. II. št. 125. — ⁷¹ Zahn UB III. št. 217, Jaksch MC IV. št. 2644. — ⁷² L. Pintar, Carniola 1909., 46—47; prim. P. Skok, ČJKZ, 1924., 45. — ⁷³ Gradivo II. št. 309, Schumi A I., str. 74, Zahn UB I. št. 11, Jaksch MC I. št. 3. — ⁷⁴ Schumi UB I. št. 90. — ⁷⁵ Gradivo IV. št. 77, Zahn UB I. št. 138 k »c. 1130«, Jaksch MC III. št. 572 k »1123—30«. — ⁷⁶ Gradivo IV. št. 533, Zahn UB I. št. 551, Jaksch MC I. št. 279. — ⁷⁷ Gradivo V. št. 4, Zahn UB II. št. 42, Jaksch MC III. št. 1510. — ⁷⁸ Zahn UB I. št. 190. — ⁷⁹ Gradivo IV. št. 592 a, Jaksch MC III. št. 1228 a. — ⁸⁰ Gradivo IV. št. 159, Zahn UB I. št. 182, Jaksch MC IV. št. 111. — ⁸¹ Fr. Kos, LMS 1866., 145. — ⁸² Fr. Miklošič, Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum. — ⁸³ Gradivo IV. št. 17, Schumi UB I. št. 69, Jaksch MC III. št. 528. — ⁸⁴ Gradivo V. št. 435, Schumi UB II. št. 47, Jaksch MC IV. št. 1899. — ⁸⁵ Schumi UB II. št. 291, Jaksch MC IV. št. 2761. — ⁸⁶ Gradivo V. št. 694, Jaksch MC IV. št. 2163. — ⁸⁷ Gradivo V. št. 848, Zahn UB II. št. 443. — ⁸⁸ Slekovec, Vurberg, 11—14.

IMENA VAŽNEJŠIH STAREJŠIH GRADOV NA SLOVENSKEM NEKDAJ IN SEDAJ

IMENOSLOVSKO ZGODOVINSKA RAZPRAVA

LEOPOLD PETTAUER

(Konec.)

KOROŠKA

Arnoldstein - Podklošter jz. od Beljaka. Ok. 1085. do 1090. Arnoltesstein¹; 1106. castrum Arnoldstein (Arnoldstein).² To je »Stein des Arnold« »Arnoldova pečina, kamen«. Iz poročil je razvidno, da je obstajal ta grad najmanj že 45 let prej, torej l. 1061.—1062. Priporil si ga je nazaj bamberski škof Oton. Iz razrušenega gradu je istega leta (1106.) osnoval samostan v čast sv. Juriju, »klošter«, čigar naziv je sprejel pod njim nastali kraj, zato Podklošter.

Bleiburg - Pliberk. 1228. castrum Pliburch.³ Že zgodaj so tod kopali svinec in še do nedavnega se je nahajala tod topilnica svinca.⁴

Grafenstein - Grabštajn vz. od Celovca. Med 1135. in 1144. Gravinstain⁵; 1158. castrum Gravensteine.⁶ Vsekakor grofovska posest.⁷

Griffen - Grebinj. 822. Criuina⁸; ok. 1091. stabularia curtis (pristava). Griuina⁹; 1160. castrum Grivena de antiquo (grad iz starih časov).¹⁰ Ime je stsl. izvora, kajti od stvn. grif, grifan = Griff, greifen je nemogoče zaradi v (u), ki je znan v najstarejših zapiskih; pa tudi drugod naletimo na slična imena, ki spadajo nedvomno v slovansko besedišče.¹¹ Miklošič¹² si razlaga neko goro mons qui dicitur Grivinberg (1161.).¹³ od greben, čemur oporeka R. Müller¹⁴; njemu je bližji stsl. krivŭ »kriv«, potemtakem krivina, glasoslovno pa mu najbolj odgovarja stsl. grivŭna »Hals- ali Armband«. Grad, ki ga obkrožuje skalovit hrib.

Heunburg (Haimburg) - Vovbre sev. od Velikovca. 1103. Willehalm de Hunenburch¹⁵; ok. 1175. castrum Hunenburch.¹⁶ Zanimiv primer, kako sta šla Nemec in Slovenec pri imenovanju kraja svojo pot. Prvi je ovekovečil v imenu spomin na Hune, drugi na Obre ali Avare, s katerimi je imel večidel slabe izkušnje. Nemec je kajpak zamenjal Hune z Obri, kar pa takrat ni bilo nič nenavadnega, saj čitamo v neki listini iz l. 843.¹⁷ Avarorum id est Hunorum regnum — kraljestvo Avarov, t. j. Hunov. Možno je tudi, da tu ne gre za določen narod, marveč se ime ozira splošno na pogane-velikane, ajde »Riesen«; primer: Ajdovski Gradec v Bohinjski dolini.

Hollenburg - Humberk svzh. od Borovelj. (1126.) 1142. Swickerus senior de Hollenburck.¹⁸ Ime po votlinah, ki se nahajajo na južni strani grajskih skal.¹⁹ Hum lahko znači slov. holm, verjetneje pa se mi zdi, da je le pokvečeni »hollen«.²⁰

Jauenstein - Juna, juž. od Dobrle vesi. Ok. 1000. comitum quod dicitur Jūnotal (grofija v Junski dolini);²¹ 1002.—1018. provintia Juna²²; med 1086. do 1121. Weceelinus de Juno²³; 1106. Hadolt de Juna.²⁴ Verjetno keltskega izvora²⁵; rimska Jueuna. Grad je stal na gori, ki se omenja l. 1106. mons Ivnerch.²⁶ Naselbina se glede na goro in grad imenuje Podjuna, od tod Podjunska dolina, dočim jo Nemec imenuje Jauental.

Jauneck - Junek, grad juž. od Dobrle vesi, kjer je sedaj Sonneck-Ževnek.²⁷ Ok. 1193. dominus Cholo de Iŭneke²⁸; 1267. castrum Jovnek.²⁹ Ime je istega porekla, kakor prejšnji, samo da je mlajšega nastanka.

Karnburg - Krnski grad. 888. curtis Corantana³⁰; 927. ad Karantan³¹; 1178. civitas Karantana³²; 1251. vila Chaerenpurch.³³ Kot središče političnega življenja stare Karantanije v okolici starega Viruna in poznejšega Gosposvetskega polja — ustoličenje koroških vojvod! — je izšlo ime pokrajine kot skupno ime za deželo Koroško — Kärnten. Ime izvira od kelt. carant »prijatelj, sorodnik«, od katerega se izvajajo številna krajevna in osebna imena. Karantanci, Kärntner, Korošci so torej ljudstvo, ki so med seboj prijatelji ali sorodniki. S tem odpadejo vse druge razlage, kakor n. pr. Gorotan (Korotan) »gorata dežela«, keltski carno »rog« itd.³⁴ Krnski grad je bil kraljevska rezidenca, palača (palatium), kjer je začasno prebival vladar. Upravljal jo je palatinski grof. Na Koroškem sta bili dve taki rezidenčni zgradbi: Krnski grad in Blatograd.³⁵

Klagenfurt - Celovec. Med 1193. in 1199. forum Chlagenfurt³⁶; 1252. civitas et castrum Klagenfort.³⁷ Razlag za to ime je veliko. Ena izmed starih je ona od Claudij forum, tudi Claudenfurtum »Klavdijev trg, brod«, fabrikat nekega humanista.³⁸ Ker je ležal Stari Celovec (Alte Klagenfurt) severneje od današnjega, onstran Gline, so pisali od Megiserja dalje (zač. 17. stol.) Glanfurt »Furt an der Glan« — »brod ob Glini«³⁹; toda med 150 krajevnimi imeni, ki jih navaja Förstemann⁴⁰ na — furt, jih je komaj pet, katerih določilna beseda je rečno ime. Nadaljnji raziskovalci tega imena vzamejo za deblo klag; Müller⁴¹: »Furt der Klage« — »brod tožbe, tarnanja«; Scheinigg⁴² se zdi, da tiči v imenu staronemško osebno ime Klago, medtem ko izvaja Celovec od cěl (integer), češ da je Celovec terra integra, to je trdna, suha zemlja, kjer je možna naselitev v nasprotju z močvirno okolico, ki je neprikladna za prebivanje.⁴³ Obširno se je bavil s tem Lessiak,⁴⁴ ki spravlja ime v zvezo z mitološkim bitjem Klag, Klaga (od klagen »tožiti, tarnati«), demonsko žensko, kajti po ljudskem praznovanju so vodni prehodi prebivališča pošasti in nesrečo prinašajočih bitij; taka so: pri Štajercih »Nachtahn« ali »Lahnwaberl«, pri Korošcih »Tödin«, na bavarsko-avstrijskih tleh pa Klagenmutter ali Klageweiblein, tudi Klaga, Klag. Prav tako ima po Lessiak⁴⁵ slov. Celovec, ki je imenska tvorba 18. stol., starejši Cviljovec (od cviliti, tožiti »klagen«), svoje ime po cvilji »Klageweib«, tako da se obe imeni, nemško kakor slovensko, po pomenu skladata. Lessiakovemu mnenju se je pridružil tudi Nahtigal (Cviljavec).⁴⁶ Zaradi imena Celovec je polemiziral na dolgo in široko ter v ostrem tonu, zlasti z Lessiakom, L. Pintar⁴⁶: da je cvilja »Klage«, povodna nimfa, za lase privlečena; zanj je Celovec Cvolovec ali Stvolovec »s trstjem, rogozjem

in podobnim močvirnim rastlinjem poraščen kraj». Pa se je spet oglašil Ramovš⁴⁷ — opozarjam na analogijo pri imenu Ljubljana (Kronika V., št. 1) — da je ime glavnega mesta Koroške, Celovca, bržčas predsl. izvora; gre naj za neki rom.-keltski koren, od katerega se da razložiti prav lepo nem. Klagenfurt; opira se na Oštirjevo⁴⁸ domnevo, ki išče v »cel« imena Celovec tuj koren, isti kakor n. pr. v Celeia (Celje).

Moosburg - Blatograd sz. od Celovca. 880. Mosaburch, castrum munitissimum palude impenetrabili vallatum — zelo utrjen grad, obdan z močvirjem, v katerega ni moči vdreti⁴⁹; 888. urbs Mosaburc⁵⁰; 1150. castrum de Mosburhc.⁵¹ Bil je, kakor že omenjeno, drugi kraljevski rezidenčni grad na Koroškem. Še so vidne grajene preostaline nekdanjega gradu.⁵² Kakor skalnat in strm hrib, tako je i težko dostopno močvirje izborna služilo v obrambne svrhe.^{52a}

Osterwitz (Hoch-) - Ostrovica vzh. od št. Vida ob Glini. 860. curtis Astaruica⁵³; med 1106. in 1124. Osterwitz.⁵⁴ S tem mogočnim, najlepšim gradom na Koroškem, ki je v 16. stol. do tal pogorel, pa bil še z večjim sijajem obnovljen,⁵⁵ moremo primerjati le malo srednjeveških gradov zapadne Evrope. Grad nosi pečat slov. nomenklature. Po ostrem vrhu, hribu, Ostrovici, na katerem je zgrajen, da obvlada bližnjo in daljno okolico.⁵⁶

St. Pavel - št. Pavel v Labodski dolini. Med 1085. in 1091. ecclesia (et castrum) beati Pauli apostoli — cerkev (in grad) blaženega apostola Pavla.⁵⁷ Tudi svetniška imena so v krajnih imenih pogosta. Vezana so vselej na eksistenco cerkve v dotičnem kraju — pa najsi je samo kapelica.

*Ras - Rož*⁵⁸, grad jz. od Sv. Jakoba v Rožu, ali bolje Podgrada. Med 1143. in 1160. Rudbertus de Raz⁵⁹; 1171. castrum Rase.⁶⁰ Ime je zelo staro, po pokrajini in kraju, ki se kot Rasa l. 875.—883.⁶¹ prvič javi. Od kod to ime? Je v zvezi z rožami? že 1177. se omenja za Rož vallis Rosarum »Rožna dolina«⁶² in 1227. Rastal⁶³; zato je prstonarodna razlaga, ki spravlja izvor imena Rož od rož v zvezo s Turki, ki so k. 15. stol. pridrveli na Koroško in videli tod zgodaj spomladi obilico rož, zakasnela.⁶⁴ C. Oblak⁶⁵ je mimogrede namignil na stsl. rožije »grmičevje«, drugi od rog.⁶⁶ Naj-novejša razlaga je ta, ki išče v imenu slov. besedo raz »iztrebljen, požgan ali izsekan kraj v gozdu«.⁶⁷ Lessiak⁶⁸ uvršča to ime v predsl. jezikovni zaklad, pri čemer se opira na podobna krajevna imena daleč na zapadu Nemčije, v krajih, kamor ni bil nikdar prodrli slovanski živelj! Vprašanje je drugo: ali je v krajevnih imenih, ki jih navaja Lessiak, isti koren, kakor v imenu Rož? Na to naj odgovore filologi. — Ljudstvo imenuje ta grad v Turnah, zaradi obeh obrambnih stolpov, ki sta še ohranjena.⁶⁹

Roseck - Rožek. 1171. Rudolfus de Rasek⁷⁰; 1253. castrum Raseke.⁷¹ Najstarejši kraj imena Rož — med 875. in 833. locus, qui dicitur Rasa⁷² — bo treba vse-kakor iskati v Rožeku, ali bolje Fari, kakor naziva kraj tamošnje ljudstvo.⁷³ Pisec življenja in sveta⁷⁴ vidi v tem imenu slov. razsek, sorodno: krčevina, laz, novina, prelog, trebež, krčevina, v drugi vrsti šele raz »posekovje« in nem. Eck. K temu pripominjam, da je bil Rudolf iz Rožeka ustanovitelj tega gradu in sicer sin Ruperta iz gradu Roža.⁷⁵ Znano pa je, da se ime rodnega gradu kaj rado prenese drugam, na novo grajsko prebivališče. Ker pa sta imenovana gradova

stala razmeroma blizu skupaj, je bila na mestu neznatna imenska razlika. Tako si razlagam -ek v Rožeku. (Prim. Juna, Junek.) S tem nikakor ne zanikujem možnosti, ki jo uvideva pisec žisa. Glede določilne besede pa velja vse to, kar sem navedel pri imenu Ras - Rož.

Stein - Kamen blizu izliva Krke v Dravo. Ok. 970. predium (posestvo) Stein⁷⁶; ok. 994. castellum Stein.⁷⁷ Ime samo govori.

Villach - Beljak. 878. pons (most) Uillach⁷⁸; 979. curtis et castellum Fillac.⁷⁹ Verjetno, da je bilo tudi to ime spočetka ime pokrajine, in sicer področja med Dravo in spodnjo Ziljo.⁸⁰ Ime od slov. bel že zaradi tega ne more biti, ker bi moralo nemško ime dati Vellach ali Fellach, nikoli pa Villach. Stara je dalje razlaga od Villa aquae »kopališče«, torej iz rimske dobe.⁸¹ Bo pač tudi tu veljalo keltsko poreklo, kakor pri mnogih naših večjih krajevnih imenih, zlasti na Koroškem — ne da bi s tem hoteli podpirati kelto-manijo — kajti našel se je l. 1910. kamen z rimskim napisom, kjer se omenja statio (postaja Bilachinensis, ki jo Egger⁸² lokalizira med Beljak in Podklošter. Poleg tega se marsikatero keltsko krajevno ime, tudi osebno — celo za Koroško imamo tak primer — začena za Bil-⁸³

Völkermarkt - Velikovec. Med 1105. in 1126. Volchimercat⁸⁴; 1239. castrum Volchenmarcht.⁸⁵ Starejša razlaga je precej naivna; gre za nem. völlig »popoln«, slov. pa velik, veliki, glavni trg, kjer se skoraj vse hiše pečajo s trgovino, torej »ein völliger Markt« Völkermarkt.⁸⁶ K temu je doprinesla svoj delež nedvomno lat. oblika, ki je bila splošno sprejeta: Genti-forum »trg ljudstva«.⁸⁷ Pisec »Velikega trga« računa malo pozneje na osebno ime Völkel ali Völekl — žal ne more najti nobenega plemiča takega imena.⁸⁸ V resnici pa gre tu za nem. osebno ime Volcho ali Folko, na katero je naslonjen slov. Velikovec iz star. Bolko-vec ali Blekovec, kakor se je ime še pisalo k. 18. stol.⁸⁹ Za čudo gre Lessiak⁹⁰ še dalje in upošteva možnost iz slov. osebnega imena Boliko (Boljko); ne more pa najti nobenega podobno se glasečega krajevnega imena na slovenskem jezikovnem območju. Sočasno z obliko Volchimercat⁸⁴ srečamo ta kraj z označbo Forum Judeorum »Judovski trg«. Ne vemo pa, ali je to ime prvotno, ali je bil mišljen samo del tega kraja, židovska četrt. Ker naletimo pri Beljaku neposredno poleg Völkendorfa na Judendorf, se Lessiak⁹¹ vprašuje: ali je bil Volcho židovsko ime?

Wildenstein - Bildenštajn pri Galiciji v Podjurski dolini. 1154. castellum Wildenstein.⁹² Divje razmetano skalovje — zraven gradu šumi mogočen slap — je dalo temu viteškemu gradu svoje ime.⁹³

ZAKLJUČEK

Krajevna imena, kjer tvorijo grajska imena le posebno skupino, so pomenljiva za zgodovino, zlasti za kulturno zgodovino. Važna so predvsem tam, kjer so drugi zgodovinski viri, n. pr. pisani, skopi, redki ali jih celo ni. Tako n. pr. govore o narodih, ki so prebivali na določenem ozemlju ter izginili z zgodovinske pozornice, prišli pa so drugi. Ime je pogosto ostalo, le da ga je prišlek druge narodnosti prikrojil svoji izreki in pisavi. Pa tudi razvoj jezika kakega naroda se kaže v krajnih imenih — tem točneje, čim pogostejši

so dokumenti v časovnih presledkih. Tem pomembneje je to za Slovence, ker so sicer pisani spomeniki nacionalnega jezika v srednjem veku tako redki. Nič zato, če so imena ohranjena v nemških listinah in prikrojena glasoslovju germanske jezikovne zakonodaje; so še zmerom bližja izvoru in tako pomenu kakor pa mnoga današnja slovenska krajevna imena, ki imajo za seboj večstoletno tradicijo.

Dejali smo že, da je bilo zlasti 19. stoletje usodno slovenski bitnosti; germanizacija tedaj ni prizanesla niti našim krajnim imenom. Po drugi strani pa je dalo tedaj narodno prebujenje med Slovenci nekaterim našim večjim krajevnim imenom narodno obeležje. Najširše so bile meje slovenskega ozemlja sredi 9. stol.: daleč na vzhod, zapad in sever je segal slovenski živelj v prvih stoletjih po svoji naselitvi. Mnoga krajna imena so še danes živ dokaz o nekdanji slovenski zemljepisni razsežnosti — dejstvo, ki ga v latinskem ali nemškem jeziku pisani spomeniki le podvoje! Krajevna imena so kričeča kontrola med sedanjostjo in preteklostjo!

Tujemu doseljencu je morfološka pestrost slovenske zemlje dajala dovolj priložnosti, da je mogel postavljati gradove kot obrambne zgradbe: ali bi mogla nastati po Slovenskem grajska imena na -berg, -eck, -fels, -stein brez goratih predelov Koroške, Kranjske ali Štajerske? Le malokatero naše grajsko ime poznamo, ki mu osnovne besede ne tvorijo eden izmed navedenih izrazov; nobenega teh imen ni, ki mu ne odgovarja značaj talne zgradbe, neposredne ali okoličnice, kjer je stal grad.

Dotaknil se bom niza problemov, ki čakajo vsekakor še kritične študije. Utrdbe na strateških krajih pozna že neolitska doba. Slovenci so ob svoji naselitvi nazivali zidane preostaline gradišče; veliko takih krajnih imen poznamo. Sem pa tja so na razvalinah ali v bližini teh predslovenskih zidav nastali dvorci zgodnje slovenske in za njo frankovsko-nemške dobe. Tem slede pravi srednjeveški gradovi »burgi«; tudi ti so morali marsikje nastati na osnovi starih gradišč, kajti sicer bi jih slovensko ljudstvo ne moglo nazivati ponekod Gradišče. Ni vsak srednjeveški grad z vsem svojim bistvom nastal mahoma; najstarejši gradovi so v teku stoletij zelo menjavali svoje zunanje lice. Zato ni čuda, da se kak grad spočetka imenuje munimen, tudi urbs, civitas, dalje castellum, končno castrum, ali pa je n. pr. krajno ime Dvor ostalo, medtem ko se je dvor že zdavnaj spremenil v grad. Tak razvoj označb lahko zasledujemo v zgodovinskih zapisih.

Ali so gradišča iz predslovenske dobe imela kaka specialna imena? Kako je bilo v tem pogledu z zgodnjersrednjeveškimi dvorci? V listinah se javljajo dvorci (curtis, Hof) redko s samostojnim imenom, n. pr. Nivnhovun, češčeje pa se imenujejo po krajevnih imenih, po vaseh, naselbinah, v katerih območju so nastali. Vasi so v teh primerih starejše od dvorcev. Pri vsakem grajskem imenu bi bilo kajpak potrebno prepričati se, ali ga ni doseljeni plemič prinesel iz svoje domovine, dasi lahko popolnoma ustreza krajepisju nove domovine. Kaj je v primeru, kjer je grajsko ime več ali manj točen prevod slovenskega krajnega imena? Katero ime je starejše? Kdo je prevajal? Isti vzroki lahko ustvarjajo ista imenovanja samostojno — torej ne pod vplivom druge etnostne skupine.

Toda tam, kjer se pojavi v dobi nemškega gospodstva grajsko ime s slovenskim imenom, nas napotuje v nova razmišljanja. Ni to zgolj dokaz, da je bil tod slovenski živelj starejši od tujerodnih doseljencev; to neizpodbitno drži. *Ali ni bil morda tod že grad slovenskega plemiča, ki so ga dohitele nove, zapadnoevropske uredbe?* Prišlek se je, prišedši med Slovence, naselil ravno tam, kjer se je bil stoletja pred njim Slovenec, kajti plodne zemlje je bilo za oba dovolj. A v smislu novih institucij je predstavljal politični faktor izključno novinec; domačin, slovenski plemič, le tedaj, če je sprejel germanske novotarije. Čim se je temu podvrgel, si je lahko s privoljenjem svojega vrhovnega gospoda, sprva vladarja, pozneje deželnega kneza, zgradil grad in ga imenoval po kraju, kjer je prej gospodaril. *Torej grad s slovenskim imenom, ki ga je postavil slovenski plemič v času germanizacije slovenske zemlje.* Da pa je bila tudi nemška gospoda večša deželnega jezika, kaže primer najpomembnejšega koroškega vojvode, Bernarda Spanheima (1202. do 1256.), ki je na Koroškem l. 1227. pozdravil Ulrika Lichtensteinskega v slovenskem jeziku. Tem pomembnejše, ker se je rabila slovenska govorica celo ob tako svečanem trenutku, kakor je bil sprejem nesmrtnega pevca. *Zato: grad s slovenskim imenom, povzetim od bližnjega slovenskega kraja, je lahko postavil tudi Nemec.*

Posebno pozornost bo treba posvetiti zlasti imenom gradov, katerih določilna beseda je ime kake živali, n. pr. lev, tur, zmaj; sokol, ščinkovec. Od kod ime živali v grajskem imenu? Nekatere živali so se lahko zadrževale v okolici gradov v večjih skupinah in so se zatorej gradovi po njih imenovali. Da je bilo tako ime kot označba za rodni grad lahko prineseno s seboj v tujino, smo že omenili; v takih primerih je bilo malo verjetno, da bo ime novega gradu odgovarjalo resničnim krajevnim razmeram. Da pa bi bil n. pr. pravcati lev vzrok pri imenovanju gradu, najsi doma ali v tujini, si pač ne moremo misliti! Ako ne gre tu za osebno ime Leo, Leon (n. pr. Leonstein), ne kaže drugega, kakor da mislimo na heraldično figuro, po kateri je grad dobil svoje ime; grad je tedaj mlajšega nastanka nego tozadevni grb. Predvsem velja to za gradove, zgrajene od 12. stol. dalje, veka, ko je bil viteški stan zelo čislán, saj so se dale celo kronane glave poviteziti. Vsak vitez pa je imel svoj grb — pogosto je bila v njem upodobljena kaka žival ali samo nje del — po katerem se je ločil od drugega viteza, kar je bilo zelo potrebno zlasti na turnirjih, viteških igrah. Žival v grbu je predstavljala namišljeno lastnost vitezovo, vsaj onega, ki je podoba v grbu zasnoval; tudi indijanski totem ima podoben značaj: v njem se zrcali lastnost, sposobnost, ki se je je bil Indijanec posebno priučil v borbi z največjo učiteljico — naravo. Če pa se ime zelo starega srednjeveškega gradu krije s podobo živali v svojem grbu, tedaj lahko domnevamo, da je heraldična figura za raziskovanje grajskega imena, za njegovo starost, samo drugotnega pomena: starejše je ime gradu, mlajša pa podoba v grbu. (N. pr. Auersperg - Turjak na Dol., gl. Kroniko V., št. 1.)

• Okrajšave.

A. f. sl. Ph. = Archiv für slavische Philologie.

Car. = Carinthia.

Carn. = Carniola.

Gradivo = Fr. Kos, *Gradivo* za zgodovino Slovencev v srednjem veku.

Jaksch MC = A. v. Jaksch, *Monumenta historica duacatus Carinthiae*.

LZ = Ljubljanski Zvon.

Opombe.

¹ Jaksch MC III. št. 467. — ² *Gradivo* IV. št. 13, Jaksch MC III. št. 536. — ³ *Gradivo* V. št. 473, Jaksch MC IV. št. 1946. Po Jakschu je starejše ime za Bleiburg - Pliberk Livpidorf, ki se omenja že ok. 994. (MC III. št. 176), medtem ko se zdi Fr. Kosu (*Gradivo* II. št. 517), da je to najbrže vas Lipje na Koroškem nasproti Kamnu blizu izliva Krke v Dravo. — ⁴ Wutte, *Aus Bleiburgs Geschichte*. Car. 1928., 82. — ⁵ *Gradivo* IV. št. 127, Jaksch MC I. št. 78. — ⁶ *Gradivo* IV. št. 373, Jaksch MC I. št. 201. — ⁷ Na Koroškem imamo precej krajevnih imen, sestavljenih iz Grafen-: Grafenau, -bach, -berg, -dorf, -hof, -stein. — ⁸ *Gradivo* II. št. 70, Jaksch MC III. št. 10. — ⁹ *Gradivo* III. št. 395, Jaksch MC III. št. 496. — ¹⁰ *Gradivo* IV. št. 400, Jaksch MC III. št. 1004. — ¹¹ Gl. R. Müller, *Kleine Beiträge zur altkärntnischen Ortsnamenkunde*. Car. 1891., 144. — ¹² Slavische Ortsnamen aus Appellativen, št. 125. — ¹³ Zahn UV I. št. 460. — ¹⁴ N. o. m., 145. — ¹⁵ *Gradivo* IV. št. 7, Jaksch MC III. št. 516. — ¹⁶ *Gradivo* IV. št. 562, Jaksch MC III. št. 1132 k »1170—1180«. — ¹⁷ Gl. Lessiak, *Die kärntnischen Stationsnamen*. Car. 1922., 6. — ¹⁸ *Gradivo* IV. št. 177, Jaksch MC III. št. 749. — ¹⁹ Steph. Singer, *Kultur und Kirchengeschichte des unteren Rosentales*. Kappel 1934., str. 255. — ²⁰ Nasprotno pa je Nemeč, ne zavedajoč se, kaj pomeni holm, imenoval n. pr. Holm, kakor se je verjetno nekoč zvala šmarna gora pri Ljubljani, Cholmberg (1314.), pozneje Kahlenberg. Gl. Jos. Novak, *Šmarna gora*. Ljubljana 1928., str. 7. — ²¹ *Gradivo* II. št. 532, Jaksch MC III. št. 189 k »c. 995.—c. 1005.«. — ²² *Gradivo* III. št. 11, Jaksch MC III. št. 205. — ²³ *Gradivo* III. št. 383, Jaksch MC III. št. 482. — ²⁴ *Gradivo* IV. št. 15, Jaksch MC I. št. 40. — ²⁵ Lessiak, n. o. m., 99. — ²⁶ *Gradivo* IV. št. 20, Jaksch MC III. št. 535. — ²⁷ *Gradivo* IV. str. 430, op. 6.; Jaksch MC IV. register, str. 923. — ²⁸ *Gradivo* IV. št. 855/XVII, Jaksch MC III. št. 1426/XVII. — ²⁹ Jaksch MC IV. št. 2921/XIV. — ³⁰ *Gradivo* II. št. 290, Jaksch III. št. 57. — ³¹ *Gradivo* II. št. 368, Jaksch III. št. 89. — ³² *Gradivo* IV. št. 610, Jaksch MC III. št. 1244. — ³³ Jaksch MC IV. št. 2466. — ³⁴ Müller, Kärnten. Car. 1893., 82—90; Lessiak, n. o. m., 96—97. — ³⁵ Steph. Singer, *Kultur und Kirchengeschichte des oberen Rosentales*. Kappel 1935., str. 22. — ³⁶ *Gradivo* IV. št. 855, Jaksch MC III. št. 1412. — ³⁷ Jaksch MC IV. št. 2495. — ³⁸ Car. 1893., 180. — ³⁹ Car. 1816., 21; 1893., 180. — ⁴⁰ *Altdeutsches Namenbuch*. — ⁴¹ Car. 1893., 179—185. — ⁴² Car. 1901., 21. — ⁴³ A. f. sl. Ph. XXVII, 146. — ⁴⁴ A. f. sl. Ph. XXVII, 412—424, XXXII, 183—189; Car. 1922., 62—65 (posebna izdaja). — ⁴⁵ Carn. n. v. VII, 155, 181—182. — ⁴⁶ A. f. sl. Ph. XXVI, 635—640, XXVII, 420—434, XXXI, 382—393; LZ 1914., 374—377, 459—465, 498—505, 563—571; 1915., 24—31, 66—72, 131—135, 211—217. — ⁴⁷ *Historična gramatika* II, 138—139. — ⁴⁸ *Razprave* I, 298. — ⁴⁹ *Gradivo* II, št. 259, Jaksch MC III. št. 43. — ⁵⁰ *Gradivo* II. št. 285, Jaksch MC III. št. 54—56. — ⁵¹ *Gradivo* IV. št. 267, Jaksch MC III. št. 900. — ⁵² Singer, n. o. m., 22. — ^{52a} Poznamo še en grad takega imena: 864 castrum Chezilonis (Kocljev grad, prvotno Pribinov grad, civitas Priwinæ) noviter Mosaburc vocatur ob reki Zali na Ogrskem (*Gradivo* II. št. 195), kot munimen (utrdba) pa že ok. 840. (*Gradivo* II. št. 125). Je to najstarejši zgodovinski izpričan grad z oznako burg na širšem, nekdanjem slovenskem ozemlju.

— ⁵³ *Gradivo* II. št. 172, Jaksch MC III. št. 27. — ⁵⁴ *Gradivo* IV. št. 22, Jaksch MC III. št. 539 k »l. 1107.—ok. 1120.«. — ⁵⁵ Gl. Car. 1908., 84—85. — ⁵⁶ Podobna grajska imena so: Ojstrica na Štajerskem ter Osterberg in Scharfenberg na Kranjskem. (Gl. *Kronika* V., št. 1.) — ⁵⁷ *Gradivo* III. št. 376, Jaksch MC III. št. 488 k »1090«. — ⁵⁸ *Gradivo* Rož in Rožek sta imela skupen matični grad. Gl. Singer, n. o. m., 57 d. — ⁵⁹ *Gradivo* IV. št. 192, Jaksch MC III. št. 766. — ⁶⁰ *Gradivo* IV. št. 528, Jaksch MC III. št. 1144. — ⁶¹ Jaksch MC III. št. 38. — ⁶² *Gradivo* IV. št. 605, Jaksch MC III. št. 1236. — ⁶³ *Gradivo* V. št. 456, Jaksch MC IV. št. 1927. — ⁶⁴ Singer, n. o. m., 5. — ⁶⁵ Gl. *Življenje in svet* XXIII, 315. — ⁶⁶ Singer, *ravnotam*. — ⁶⁷ Gl. *Življenje in svet*, n. o. m. — ⁶⁸ N. o. m., 89—90. — ⁶⁹ Singer, n. o. m., 58—59. — ⁷⁰ *Gradivo* IV. št. 527, Jaksch MC III. št. 1143. — ⁷¹ Jaksch MC IV. št. 2541. — ⁷² Jaksch MC III. št. 38. — ⁷³ Upravičen je sklep E. Klebla (*Zur Geschichte der Pfarren und Kirchen Kärntens*. Car. 1926., str. 9), da je fara Ras, ki se omenja l. 1106. (*Gradivo* IV. št. 20, Jaksch MC III. št. 535) fara Rožek na Koroškem, ne pa Razbor (Rasswald) pri Slovenjem Gradcu na Štajerskem, kakor so mislili Zahn, Jaksch in Fr. Kos v svojih listinskih zbirkah. Da pa se omenjeni podatek iz l. 1106. ne more nanašati na Sv. Jakob v Rožu, je razvidno iz dejstva, da se je tod še sredi 12. stol. nahajala samo kapela: capella sancti Jacobi, quae sita est in provincia que Rase dicitur. *Gradivo* IV. št. 640, Jaksch MC III. št. 1269. Zato je plebanus Johanes de Rase iz l. 1169. (*Gradivo* IV. št. 501, Jaksch MC I. št. 258, rožeški župnik. Tudi ime Fara za Rožek da misliti. — ⁷⁴ XXIII., 315. — ⁷⁵ Singer, n. o. m., 60. — ⁷⁶ *Gradivo* II. št. 438, Jaksch MC III. št. 138. — ⁷⁷ *Gradivo* II. št. 517, Jaksch MC III. št. 176 k »993. do ok. 1000.«. — ⁷⁸ *Gradivo* II. št. 248, Jaksch MC III. št. 41. — ⁷⁹ *Gradivo* II. št. 467, Jaksch MC III. št. 150. — ⁸⁰ Lessiak, n. o. m., 56—57. — ⁸¹ Car. 1816., 21. — ⁸² *Frühkristliche Kirchenbauten im südlichen Noricum*, 96. — ⁸³ Gl. Lessiak, n. o. m., 57. — ⁸⁴ *Gradivo* IV. št. 11, Jaksch MC III. št. 521. — ⁸⁵ *Gradivo* V. št. 706, Jaksch MC IV. št. 2172. — ⁸⁶ Car. 1816., 22. — ⁸⁷ Car. 1845., 24. — ⁸⁸ Car. 1819., 37. — ⁸⁹ Pintar. LZ 1915., 319; Ramovš. *Hist. gram.* II., 159; Lessiak, n. o. m., 67. — ⁹⁰ *Ravnotam*. — ⁹¹ *Ravnotam*, 67—68. — ⁹² *Gradivo* IV. št. 335, Jaksch MC III. št. 1377/V. — ⁹³ Car. 1818., 23.

Popravki

k razpravi »Imena važnejših starejših gradov na Slovenskem nekdanj in sedaj«, *Kronika* V., št. 2.

Str. 107. desno, 25. vrsta od zgoraj, beri: »land- namesto »lond-.

Str. 107. desno, 27. vrsta od zgoraj, beri: log namesto loga.

Str. 108. levo, 5. vrsta od zgoraj, beri: Kovačičeva namesto Kovačevićeva.

Str. 109. levo, 22. vrsta od spodaj, beri: Petujb namesto Petujb.

POPRAVKI

V 2. števil. *Kronike* v članku »Dr. Anton Korošec — častni meščan ljubljanski«, kjer je podpisan za ves članek Silvo Kranjec, se je vrnila pomota. Prvi del v drobnejšem tisku je govor g. župana dr. J. Adlešiča na seji mestnega sveta, drugi del članka v večjem tisku pa je napisal g. Silvo Kranjec.

*

Zaradi pomanjkanja prostora bo izšla »Naša Kronika« v prihodnji številki skupaj za 3. in 4. številko.

»Kronika« izdaja mestna občina ljubljanska, predstavnik dr. France Stelè, zalaga in tiska Učiteljska tiskarna, predstavnik Francè Strukelj, za uredništvo, upravo in inseratni del odgovoren Pavel Debevec. — Ponatis člankov in slik dovoljen samo s pristankom uredništva. Rokopisi se ne vračajo. »Kronika« izhaja 4 krat na leto in stane za vse leto din 80—, za pol leta din 40—, za četrt leta din 25—. Za inozemstvo din 100—. — Posamezna števil. stane din 30—
Naroča se: Učiteljska tiskarna, Ljubljana.